

me4.eu
eu4.me
ja za evropu, evropa za mene

CRNA GORA
Biro za operativnu koordinaciju
Nacionalni operativni tim

PRIRUČNIK ZA PREPOZNAVANJE, PREVENCIJU I SUZBIJANJE RADIKALIZACIJE I NASILNOG EKSTREMIZMA KOD UČENIKA

PROF. DR MARIJA ĐORIĆ

ZA NASTAVNIKE OSNOVNIH I SREDNJIH ŠKOLA U CRNOJ GORI

PODGORICA, 2020.

CRNA GORA
Biro za operativnu koordinaciju
Nacionalni operativni tim

PROF. DR MARIJA ĐORIĆ

**PRIRUČNIK ZA PREPOZNAVANJE,
PREVENCIJU I SUZBIJANJE
RAKALIZACIJE I NASILNOG
EKSTREMIZMA KOD UČENIKA**

**ZA NASTAVNIKE OSNOVNIH I SREDNJIH ŠKOLA U
CRNOJ GORI**

PODGORICA, 2020.

PRIRUČNIK ZA PREPOZNAVANJE, PREVENCIJU I SUZBIJANJE RADIKALIZACIJE I NASILNOG EKSTREMIZMA KOD UČENIKA

Za nastavnike osnovnih i srednjih škola u Crnoj Gori

Izdavač:
Nacionalni operativni tim

Za izdavača:
Dragan Pejanović

Dizajn:
PR CENTAR

Štampa:
STUDIO BRANKO

Tiraž: 1000
ISBN 978-9940-786-00-7

SADRŽAJ

UVOD: MR DRAGAN PEJANOVIĆ – Nacionalni koordinator za borbu protiv radikalizacije i nasilnog ekstremizma.....	9.
1. POJAM I DEFINICIJA EKSTREMIZMA.....	13.
1.1. Ekstremizam i srodni fenomeni.....	15.
2. VRSTE EKSTREMIZMA.....	17.
3. NASILNI EKSTREMIZAM I RADIKALIZACIJA.....	20.
3.1. Nasilni ekstremizam.....	20.
3.2. Proces radikalizacije.....	22.
3.2.1. Faze radikalizacije.....	23.
3.2.2. Faktori radikalizacije.....	24.
3.2.3. Vrste radikalizacije.....	26.
4. SIMBOLI EKSTREMIZMA.....	27.
4.1. Simboli ljevičarskog ekstremizma.....	28.
4.2. Simboli desničarskog ekstremizma.....	31.
4.3. Simboli religijskog ekstremizma.....	32.
5. KAKO KOD UČENIKA PREPOZNATI RADIKALIZACIJU KOJA VODI KA NASILNOM EKSTREMIZMU?.....	33.
6. ZADACI ZA PROFESORE: Prepoznajte vrstu ekstremizma...35.	35.
7. INTERNET I EKSTREMIZAM.....	37.
8. EDUKACIJA UČENIKA O EKSTREMIZMU KROZ IGRU.....	41.
9. KAKO RAZGOVARATI SA UČENICIMA O EKSTREMIZMU?...43.	43.
9.1. Najčešće postavljana pitanja.....	44.
10. EVIDENTIRANJE NEPRIHVATLJIVIH OBLIKA PONAŠANJA.....	49.
11. POJMOVNIK.....	51.
12. PRILOZI	
Prilog 1 (STRATEŠKI, INSTITUCIONALNI I ZAKONSKI OKVIR PREVENCIJE NASILNOG EKSTREMIZMA).....	53.
Prilog 2 (FORMULAR ZA EVIDENTIRANJE NEPRIHVATLJIVIH OBLIKA PONAŠANJA UČENIKA).....	57.
LITERATURA.....	60.

Različiti oblici nasilnog ekstremizma i radikalizacije su globalne pojave kojima se svako društvo mora aktivno i odlučno suprotstavljati na lokalnom, državnom, regionalnom i međudržavnom nivou. Region Zapadnog Balkana je jedno od najosjetljivih područja, imajući u vidu negativno nasljeđe iz ratova sa kraja 20. vijeka, preplijetanje različitih interesa i uticaja, ali i rizike od polarizacije u društvu. Različiti oblici govora mržnje na internetu i van njega koji se mogu registrovati u Crnoj Gori, kao i konkretni izrazi etno-nacionalističke radikalizacije, razlog su za sveobuhvatnim pristupom vezano za ove negativne fenomene.

Nasilni ekstremizam i terorizam prepoznati su u Strategiji nacionalne bezbjednosti Crne Gore kao metode ostvarivanja političkih i drugih ciljeva, koje direktno podrivaju vitalne i strategijske interese države, a odgovor Crne Gore na ove fenomene zasniva se na jačanju nacionalnih kapaciteta, koordinaciji aktivnosti svih subjekata unutar države i jačanju međunarodne saradnje u borbi protiv ovih izazova.

Da bi neko postao ekstremista (ili terorista) mora da prođe kroz proces radikalizacije. Ovaj proces podrazumijeva potpunu promjenu postojećeg vrijednosnog sistema, koji se zamjenjuje opasnim ideološkim sadržajima u kojima centralna uloga pripada – nasilju.

Savremeni svijet se nalazi pred mnogobrojim bezbjednosnim izazovima, među kojima je i nasilni ekstremizam. O tome svjedoče pojave terorističkih grupa poput „ISIS-a” ili „Al Kaide”, ali i odgovora na njihovo djelovanje u vidu desničarskog ekstremizma. Rat u Siriji i Iraku je generisao ne samo terorizam i ekstremizam, već i migrantsku krizu koju mnogi zbog njene frekventnosti i obima nazivaju novom „seobom naroda”. Narastajuće tenzije na međunarodnom nivou, takođe, mogu pogodovati širenju ekstremizma, koji uvijek nalazi „laka rješenja u teškim vremenima”.

Crna Gora, u odnosu na druge zemlje u regionu, opisana je u Izvještaju Evropske komisije o Crnoj Gori za 2019. godinu kao: „zasad marginalno pogođena fenomenom radikalizacije i stranih boraca,,.

Ipak, u periodu od oktobra 2012. godine, u Siriju su otputovala 23 punoljetna crnogorska državljanina (18 muškaraca i pet žena), zajedno sa troje djece. Prema raspoloživim podacima, u Siriji je poginulo šest muškaraca, u Crnu Goru vratilo se 10 lica (osam muškaraca, jedna žena i jedno dijete), dok su 10 lica još na teritorijama Sirije i Iraka (tri muškarca, četiri žene i dvoje djece, jedan muškarac je u zatvoru u Turskoj). Na ratištu je rođeno još petoro djece. Od novembra 2015.

godine, nema registrovanih odlazaka crnogorskih državljana u Siriju. U Istočnoj Ukrajini je, od 2014. godine boravilo pet punoljetnih crnogorskih državljana i svi su se vratili u Crnu Goru. U Višem sudu u Podgorici vođena su dva krivična postupka, zbog krivičnog djela Učestvovanje u stranim oružanim formacijama, iz čl 449b Krivičnog zakonika Crne Gore, dva lica su osuđena na kazne zatvora. Kazne su, u međuvremenu, izdržane i lica su pristupila integraciji u crnogorsko društvo. Bez obzira na ovaj relativno mali broj ljudi na ratištima, društvo mora biti spremno za njihov povratak, zakonsko procesuiranje i proces deradikalizacije, resocijalizacije i reintegracije. Kod ekstremizma je nekad dovoljan i jedan čovjek da napravi bezbjednosni problem.

Crna Gora je oformila kvalitetan strateški, zakonski i institucionalni okvir, kako bi spriječila pojave poput nasilnog ekstremizma, o čemu svjedoči Strategija za suzbijanje nasilnog ekstremizma 2016–2018, s pratećim akcionim planovima, nova Strategija za prevenciju i suzbijanje radikalizacije i nasilnog ekstremizma za period 2020–2024. godina, s Akcionim planom za 2020. godinu. Krivičnim zakonikom su takođe zaprijećene visoke kazne za počinioce bića krivičnog djela: Izazivanje nacionalne, rasne i vjerske mržnje, Terorizam, Javno pozivanje na izvršenje terorističkih djela, Vrbovanje i obučavanje za vršenje terorističkih djela, Finansiranje terorizma, Terorističko udruživanje, Učestvovanje u stranim oružanim formacijama itd.

Pažnju treba usmjeriti na dodatnu prevenciju i sprečavanje dalje pojave ovog i sličnih fenomena u budućnosti. Naglašena je potreba za angažovanjem „društva u cjelini,, odnosno primjenom sveobuhvatnog i integrisanog društvenog odgovora zasnovanog na partnerstvu između institucija na državnom i loklanom nivou, organizacija civilnog društva, vjerskih zajednica, akademske zajednice i medija.

S tim u vezi, od 2018. godine pokrenuta je Nacionalna platforma za suzbijanje nasilnog ekstremizma i radikalizacije koji vode ka terorizmu. Pokretanje ove Platforme je odraz potrebe da se kreira i podržava okruženje za širenje razumijevanja i promovisanje principa građanske države. Ona se sastaje jednom godišnje dok njeni akteri, između sastanaka, na različite načine doprinose suzbijanju ovih pojava. Platforma je objedinila predstavnike nadležnih državnih institucija, lokalnih samouprava, medija, političkih partija, nevladinih udruženja, vjerskih zajednica, akademske zajednice i pojedinaca koji mogu doprinijeti suprotstavljanju ovim pojavama. Platforma ima za cilj i da omogući bolje razumijevanje značaja ovog procesa i da, kroz otvoren dijalog, pojasni i preciznije definiše način na koji različiti segmenti društva mogu dati doprinos borbi protiv nasilnog ekstremizma i radikalizacije. Nadležni državni organi, kroz sprovođenje strateških dokumenata i pripadajućih akcionih planova, imaju ključnu odgovornost na ovom polju. Ovo, prije svega, podrazumijeva fokus na

rano prepoznavanje i blagovremenu reakciju, vodeći računa da ne dođe do prerane kriminalizacije pojedinaca i da primjena zakona ne proizvede neželjene efekte prema bilo kome, i/ili slučajeve stigmatizacije nekih etničkih/religijskih grupa.

Kako su mladi¹ najranjivija grupa podložna za radikalizaciju, značajan fokus mora biti stavljen na sprječavanju radikalizacije i nasilnog ekstremizma kod učenika osnovnih i srednjih škola. U tome nam najviše mogu pomoći nastavnici i profesori koji svakodnevno provode značajno vrijeme sa svojim učenicima i koji mogu pratiti njihovo ponašanje u kontinuitetu. Imajući u vidu da su prosvjetni radnici opterećeni svojim nastavnim programima, od njih se ne može očekivati da budu eksperti za radikalizaciju, ekstremizam i terorizam, ali im možemo pomoći da spoznaju osnovne karakteristike ovih destruktivnih društvenih pojava. Priručnik je napravljen upravo i sa tom svrhom – da služi kao prva pomoć u edukaciji nastavnog osoblja u vezi sa fenomenima nasilnog ekstremizma i radikalizacije.

KOME JE NAMIJENJEN OVAJ PRIRUČNIK?

Ovaj priručnik je namijenjen prvenstveno nastavnicima osnovnih i srednjih škola u Crnoj Gori. Imajući u vidu da prosvjetni radnici provode bitan vremenski period sa učenicima i aktivno učestvuju u njihovoj socijalizaciji, evidentno je da će imati značajnu ulogu najprije u prepoznavanju, a potom i prevenciji radikalizacije i ekstremizma. Da bi mogli djelovati pravovremeno i na adekvatan način, prosvjetni radnici bi trebalo da budu upoznati sa svim izazovima, rizicima i prijetnjama koje sa sobom donosi radikalizam i nasilni ekstremizam. Priručnik mogu koristiti i svi oni koji bi željeli da steknu osnovna znanja u vezi sa nasilnim ekstremizmom i radikalizacijom.

ŠTA JE CILJ OVOG PRIRUČNIKA?

Cilj ovog priručnika jeste edukacija prosvjetnih radnika o fenomenima nasilnog ekstremizma i radikalizacije koji mogu voditi ka devijantnim društvenim pojavama i terorizmu. Nakon upoznavanja sa svim ovim pojavama, prosvjetni radnici će biti osposobljeni najprije da prepoznaju prve znake radikalizacije i ekstremizma kod učenika, da bi u kasnijim fazama mogli djelovati u saradnji sa stručnim službama. Na taj način se omogućava realizacija najznačajnije faze u borbi protiv radikalizacije i nasilnog ekstremizma, a to je – prevencija.

Radeći na prevenciji radikalizacije i ekstremizma, mi stvaramo osnov za jedno demokratsko i multikulturalno društvo, u kome će mladi ljudi graditi svoju i našu budućnost na zdravim vrijednosnim osnovama i toleranciji.

¹Neke studije pokazuju da su mladi uzrasta od 13. do 18. godina najugroženiji, kada je riječ o regrutovanju za terorističke i ekstremističke grupe. Prema: Preventing Violent Extremism in Schools, Office of Partner Engagement: Federal Bureau of Investigation, 2016.

Nadajmo se da će ovaj priručnik odgovoriti na sve nedoumice sa kojima se srijeću prosvjetni radnici u socijalizaciji i obrazovanju učenika. To nam je i glavni cilj – da pomognemo profesorima u njihovom veoma odgovornom poslu, a to je osposobljavanje učenika za kritičko mišljenje, duh tolerancije, poštovanje različitosti i izgradnju zdravog vrijednosnog sistema u kome neće biti mjesta nasilju i ekstremizmu.

Nacionalni koordinator za P/SNE

mr Dragan Pejanović

1. POJAM I DEFINICIJA EKSTREMIZMA

Na prvi pogled većina ljudi misli da zna šta je to ekstremizam.² Ovaj fenomen se uglavnom dovodi u vezu sa nečim što je neprihvatljivo, sklono nasilju i što destabilizuje društva savremene demokratije. I etimologija (porijeklo riječi) ukazuje na to da je ekstremizam (lat. *extremus*) sinonim za krajnost, nepopustljivost u određenim stavovima, idejama, vrijednostima i djelanju.³

Ekstremizam je „granična” pojava jer predstavlja ponašanje i mišljenje na granici dozvoljenog, sa tendencijom da se pređe navedena granica. Granice dozvoljenog/nedozvoljenog su promjenljive i uslovljene su zakonskim, etičkim, religijskim i običajnim normama. Iz svega toga možemo zaključiti da je ekstremizam uslovljen prostorom i vremenom. Dakle, ono što je ekstremizam u jednoj zemlji, u drugoj će biti sasvim prihvatljivo ponašanje (ili mišljenje) i obratno. Dobar primjer je kamenovanje koje je u nekim zemljama i dalje legalno kao kazna za određena krivična djela, dok se u drugim državama kamenovanje smatra ekstremnom metodom kažnjavanja. Ekstremizam je uslovljen i vremenskom dimenzijom, te će se pojave koje su se smatrale prihvatljivim u prošlosti, danas tretirati kao oblik ekstremizma. Tako je recimo, u prošlosti mučenje tokom ispitivanja Inkvizicije bilo legalno, dok se danas to može smatrati upotrebom ekstremnih sredstava i metoda.

Ekstremizam je ponašanje i mišljenje na granici dozvoljenog, sa tendencijom da se pređe navedena granica.

Zbog svega toga ekstremizam predstavlja složenu i promjenljivu pojavu koju je teško definisati. Jedna od najširih definicija ekstremizam opisuje kao „ponašanje i mišljenje na granici dozvoljenog sa tendencijom da se ta granica pređe, a što je u suprotnosti sa pravnim, običajnim i kulturološkim normama jednog društva”.⁴ Kao takav, ekstremizam je uvijek nepoželjna pojava iz razloga što narušava tekovine savremene demokratije i vladavinu prava. Njegova suštinska odrednica je upotreba nasilja ili sklonost ka nasilju, koja ne mora uvijek biti sprovedena u praksi.

Ekstremizam je uvijek nepoželjna pojava iz razloga što narušava tekovine savremene demokratije i vladavinu prava.

²U čemu je i zamka, jer se onda riječ ekstremizam zloupotrebljava za razne negativne društvene pojave koje ne predstavljaju ekstremizam (ili za diskvalifikaciju političkog protivnika).

³Dorić Marija, Ekstremna desnica: međunarodni aspekti desničarskog ekstremizma, Udruženje Nauka i društvo Srbije, Beograd, 2014, str. 21.

⁴Dorić Marija, Ekstremna ljevica: ideološki aspekti ljevičarskog ekstremizma, Institut za političke studije, Beograd, 2016, str. 22.

Ekstremizam se danas često zloupotrebljava kao negativan fenomen za diskvalifikaciju političkih protivnika. Etiketa ekstremizma se često pripisuje pojedinim nacijama, religijama i grupama. Veoma je važno naglasiti da niko nije „pelcovan” od ekstremizma – ekstremizam se može javiti bilo kad i u bilo kom društvu. Isto tako treba znati da se ekstremizam ne može vezati isključivo za neku religiju, naciju ili rasu.

Ekstremizam se ne može vezati isključivo za neku religiju, naciju ili rasu.

KOJE SU GLAVNE KARAKTERISTIKE EKSTREMIZMA?

Iako postoje različiti oblici ekstremizma sa svojim specifičnostima, navešćemo nekoliko najznačajnijih karakteristika koje su zajedničke za svaku vrstu ekstremizma:

- * Netolerantan odnos prema svemu što je različito i drugačije.
- * Sagledavanje svijeta u „crno-bijeloj” boji (npr. „Ko nije sa nama, on je protiv nas”).
- * Prenaglašeno zaštitnički stav prema grupi kojoj neko pripada (do spremnosti da koristi nasilje za „odbranu”).
- * Narcisoidan stav prema gupnom identitetu i potreba za posebnošću („Mi smo najbolji, svi ostali su bezvrijedni”).
- * Opravdavanje i upotreba nasilja u ime „viših ciljeva” (Boga, nacije, ideologije...).
- * Obavezno traženje neprijatelja, na kome se sprovodi integrisanje istomišljenika

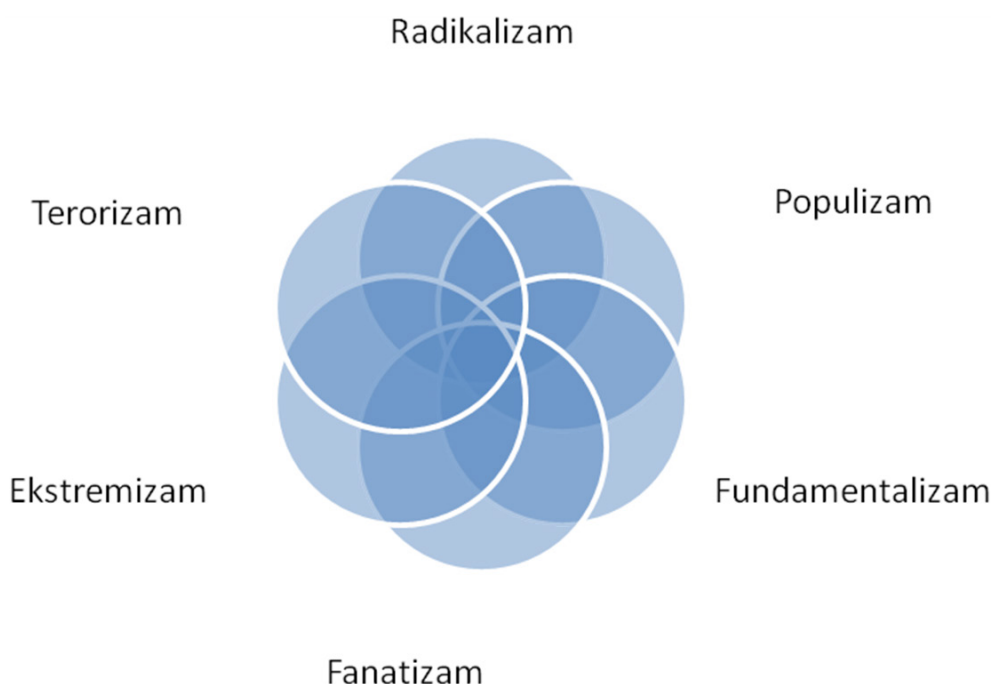
ZAŠTO JE EKSTREMIZAM OPASNA POJAVA?

Ekstremizam se može tolerisati u društvu samo dok je marginalna pojava i dok se zasniva na ekstremističkom vrijednosnom sistemu koji se ne ispoljava javno. Najveća opasnost od ekstremizma je u tome što pored narušavanja demokratije i stabilnosti društva, on može preći u terorizam. Svaki terorizam u sebi sadrži klicu ekstremizma, tj. svaki terorizam je nastao od ekstremizma. Zbog toga je veoma bitno raditi na prevenciji ekstremizma.

Ekstremizam je veoma opasna pojava jer može voditi ka terorizmu. Svaki terorizam je ponikao na ekstremizmu.

1.1. EKSTREMIZAM I SRODNI FENOMENI

Jedna od najvećih grešaka u prepoznavanju ekstremizma je poistovjećivanje ekstremizma sa srodnim fenomenima. Ekstremizam se najčešće izjednačava sa sljedećim fenomenima: terorizmom, radikalizmom, populizmom, fundamentalizmom i fanatizmom.⁵ Iako su sve ove pojave slične, među njima se ne može staviti znak jednakosti. Njihov međusoban odnos najbolje možemo predstaviti poput koncentričnih krugova, koji se međusobno preklapaju.

Đorić Marija, *Nasilni ekstremizam: multidisciplinarni pristup*, Institut za političke studije, Beograd, 2020, str. 18.

EKSTREMIZAM SE NAJČEŠĆE POISTOVEĆUJE SA TERORIZMOM I RADIKALIZMOM.

Dok je terorizam isključivo politički fenomen, ekstremizam se može javiti u svakom segmentu društva: religiji, sportu⁶, kulturi, pa samim tim i u politici. Svaki terorizam je u isto vrijeme i ekstremizam, dok to ne važi u obrnutom kontekstu (ekstremizam neće uvijek prerasti u terorizam). Terorizam je zapravo, potvrđeni ekstremizam na djelu.

Terorizam je potvrđeni ekstremizam na djelu.

Takođe treba naglasiti da je terorizam zbog njegove brutalnosti mnogo lakše prepoznati, pa samim tim i inkriminisati u odnosu na ekstremizam. Terorizam je političko nasilje koje je usmjereno protiv neke ili nečije vlasti i koje se sprovodi različitim sredstvima i metodima

⁵O detaljnijim razlikama vidjeti više u: Đorić Marija, *Ekstremna desnica: međunarodni aspekti desničarskog ekstremizma*, Udruženje Nauka i društvo Srbije, Beograd, 2014, str. 37-55.

⁶Na primjer u vidu huliganizma.

uz pomoć širenja straha i zastrašivanja, kako bi se realizovali određeni politički ciljevi. Zbog toga kažemo da je terorizam politički fenomen jer ima – politički cilj, političke posljedice i politički motiv.

Terorizam je političko nasilje koje je usmjereno protiv neke ili nečije vlasti i koje se sprovodi različitim sredstvima i metodima uz pomoć širenja straha i zastrašivanja, kako bi se realizovali određeni politički ciljevi.

Evo jednog primjera kako ćemo razlikovati terorizam od ekstremizma. Dok neko koristi govor mržnje i prijeti da će realizovati političke ciljeve uz pomoć nasilja – onda je to ekstremizam. Čim sa riječi pređe na djela, onda već možemo govoriti o terorizmu.

Terorizam je politički fenomen jer ima – politički cilj, političke posljedice i politički motiv.

Sljedeći pojam sa kojim se ekstremizam najčešće poistovjećuje je **radikalizam**. Radikalizam⁷ (lat. radix – koren) se može shvatiti na dva načina⁸:

1. Kao promjena „iz korijena” koja ne mora nužno biti negativna. U istoriji smo imali i veoma pozitivne „korjenite” promjene (npr. ukidanje robovlasničkog društva).
2. Kao „vraćanje korijenima” koje u sebi može sadržati klicu ekstremizma, ukoliko je riječ o zastarelim shvatanjima koja nisu u skladu sa savremenim društvom (npr. uskraćivanje prava ženama na obrazovanje).

Iz ove dvije odrednice radikalizma vidimo da on nije uvijek negativan fenomen i da se za razliku od ekstremizma, u pojedinim slučajevima može shvatiti i pozitivno.

TEME ZA RAZMIŠLJANJE (ZA PROFESORE):

1. Sjetite se da li ste negdje čuli da se pojam ekstremizma koristi u pogrešnom (nepravilnom) kontekstu?
2. Uporedite ekstremizam sa radikalizmom i navedite primjere.
3. Uporedite ekstremizam sa terorizmom i navedite primjere.
4. Koje su glavne karakteristike ekstremizma?
5. Kako je ekstremizam uslovljen u vremenskom i prostornom kontekstu?

⁷Radikalizam ne treba poistovjetiti sa procesom radikalizacije, koji ćemo objasniti u nastavku priručnika. Dok radikalizam predstavlja stav i određeni društveni fenomen, radikalizacija je aktivan proces promjene vrijednosnog sistema. Radikalizam je pasivan, dok je proces radikalizacije aktivan.

⁸Prema: Đorić Marija, Ekstremna desnica: međunarodni aspekti desničarskog ekstremizma, Udruženje Nauka i društvo Srbije, Beograd, 2014, str. 43.

2. VRSTE EKSTREMIZMA

Postoje mnogobrojne klasifikacije ekstremizma. Jedna od najpreciznijih je prema krajnjim ciljevima kojima streme ekstremisti.⁹ Na osnovu ovog kriterijuma razlikujemo sljedeće vrste ekstremizma:

1. Ideološki motivisan ekstremizam

1.1. Ljevičarski ekstremizam

1.2. Desničarski ekstremizam

2. Etnonacionalistički ekstremizam

3. Religijski motivisan ekstremizam

Na osnovu ciljeva kojima strema, razlikujemo tri vrste ekstremizma: ideološki (ekstremna ljevica i ekstremna desnica), religijski i etnonacionalistički (etnoseparatistički) ekstremizam.

Objasnićemo svaki od ovih oblika ekstremizma ponaosob. Ideološki motivisan ekstremizam je kroz istoriju bio veoma destruktivan, posebno ukoliko bi osvojio vlast. Dobar primjer ljevičarskog ekstremizma takve vrste je staljinizam, dok je kod ekstremne desnice to bio nacizam.

Ljevičarski ekstremizam je manje zastupljen u našem regionu, ali ima veliku popularnost u zemljama Zapadne Evrope. Na njegovu pojavu uglavnom najviše utiču izrazite klasne i imovinske razlike među ljudima. Neke od njegovih najznačajnijih vrijednosti za koje se zalaže su: jednakost, anarhizam, zaštita ugroženih grupa i manjina (nacionalnih, seksualnih, religijskih, itd.), protive se militarizmu, imperijalizmu, kapitalizmu i globalizmu.¹⁰ Iako neke od ovih vrijednosti na prvi pogled djeluju plemenito, problem je što se za njihovu realizaciju koristi nasilje, što nesumnjivo vodi ka ekstremizmu. Među najpoznatijim savremenim ekstremnim ljevičarskim grupama su „Zavjera vatrenih ćelija” u Grčkoj, FAI (*Federazione Anarchica Informale*) u Italiji, GRAPO u Španiji, itd. U prošlosti se ljevičarski ekstremizam posebno reflektovao **kroz ljevičarski terorizam**, te smo imali širom Evrope 70-ih i 80-ih godina 20. vijeka grupe poput RAF – „Rotte Armee Fraktion”¹¹ u Njemačkoj, „Brigate Rosse” u Italiji, „Direkte Aktion” u Francuskoj itd.

Smatra se da se u korpus ljevičarskog ekstremizma može još ubrojati i ARE (Animal Rights Extremism), tj. **ekstremizam u ime zaštite životinjskih prava**.¹²

⁹Prema: Đorić Marija, Ekstremna desnica: međunarodni aspekti desničarskog ekstremizma, Udruženje Nauka i društvo Srbije, Beograd, 2014, str. 55-58.

¹⁰Interesantno je da je antiglobalizam zajednička vrijednost ekstremne ljevice i ekstremne desnice ali iz različitih pobuda. Ljevičarski ekstremisti imaju animozitet prema globalizmu, jer prema njihovom mišljenju on dovodi do toga da „bogatiji postaju još bogatiji, a siromašni još siromašniji”. Sa druge strane, desničarski ekstremisti imaju otpor prema globalizmu zbog ideje denacionalizacije i desuverenizacije, kojima on teži, dok se ekstremni desničari uvijek zalažu za posebnost i očuvanje identiteta nacije.

¹¹Poznatiji još kao „Baader- Meinhof” grupa (na osnovu imena njihovih lidera).

¹²Postoje i ona mišljenja prema kojima ova vrsta ekstremizma spada u red tzv. „individualnog ekstremizma”.

On je veoma zastupljen u inostranstvu, dok je kod nas gotovo marginalnog karaktera. Neki od njegovih najznačajnijih predstavnika su: ALF (Animal Liberation Front), SHAC (Stop Huntingdon Animal Cruelty), itd.

Desničarski ekstremizam je sve više popularan, zahvaljujući migrantskoj krizi. Izdvajamo dvije vrste ovog ekstremizma:

1. Nacističko-fašistički (glorifikuje ideje nacizma i fašizma iz Drugog svjetskog rata).

2. Klerikalno-nacionalistički (zloupotrebljava religijske ideje u političke svrhe i veliča jednu naciju na uštrb drugih).

Jedan od najpoznatijih predstavnika desničarskog ekstremizma je internacionalna mreža desničara „Krv i čast” (Blood and Honour), koja djeluje pretežno putem interneta i koja ima svoje predstavnike širom svijeta. Nedavno je odlukom kanadskog suda ova grupa proglašena terorističkom¹³, što ukazuje na opasnost njene ideologije¹⁴ koju promoviše širom svijeta.

Osnovne vrijednosti za koje se zalažu ekstremni desničari su: veličanje religije, isticanje nacionalnog identiteta uz potcjenjivanje drugih nacija, militarizam, elitizam, konzervativizam, ksenofobija, antikomunizam, izrazita hijerarhija i glorifikacija vođe.

Antiglobalizam je zajednička vrijednost za koju se zalažu ekstremni ljevičari i ekstremni desničari.

KAKO DA RAZLIKUJEMO DESNIČARSKI I LJEVIČARSKI EKSTREMIZAM?

Razliku je najbolje praviti na osnovu njihovih vrijednosti za koje se zalažu ali se ove dvije ekstremističke opcije razlikuju i na osnovu metoda djelovanja. Naime, dok se ekstremna ljevica uglavnom odlučuje za simboličke žrtve u vidu jedne ličnosti (simbole kapitalizma, vlasti, imperijalizma, vojske itd.), ekstremna desnica pretežno ide na masovnost žrtava – zbog prezira prema masama.

Ekstremna ljevica se uglavnom odlučuje za simboličke žrtve u vidu jedne ličnosti, dok ekstremna desnica pretežno ide na masovnost žrtava – zbog prezira prema masama.

Etno-nacionalistički (naziva se još i etnoseparatistički) ekstremizam je zastupljen širom svijeta i njegova glavna karakteristika je državotvornost. Ova vrsta ekstremizma skoro uvijek teži stvaranju zasebne (nacionalne) države, koja će okupiti predstavnike jednog monolitnog etniciteta ili nacije. Pojava ove vrste ekstremizma je posebno aktuelna u kriznim vremenima, kada „svaka ptica leti svome jat”. Primjere ove vrste ekstremizma smo imali u našem regionu ali i u inostranstvu (ETA, IRA).

¹³Ovu odluku su podržale i neke druge evropske zemlje.

¹⁴Osim što posjeduje violentnu ideologiju, grupa Blood and Honour je odgovorna za veliki broj rasno motivisanih napada širom svijeta.

Religijski motivisan ekstremizam može biti veoma opasan, posebno kada je riječ o ideologizaciji religije. To znači da se religija koristi, tj. zloupotrebљаva u političke svrhe. Nijednoj velikoj religiji nije imanentno nasilje, ali uz pomoć ideoloških interpretacija svaka religija može „skliznuti” u ekstremizam ili terorizam. Najbrutalniji primjer ovakve zloupotrebe religije imamo na primjeru ISIS-a¹⁵. Religijski ekstremisti insistiraju na teokratskom uređenju države u kome bi primat imale religijske, a ne sekularne norme.

Na kraju bismo izdvojili **huliganizam**, kao posebnu formu ekstremizma. On je po svojoj prirodi najbliži ekstremnoj desnici.¹⁶ Otuda se na stadionima često mogu čuti nacionalističke poruke i vidjeti neprikladni simboli i transparenti. Huliganizam je „nasilno ponašanje kojim dio publike inspirisan sportskim događajima, kroz pripadanje određenoj navijačkoj grupi pokazuje svoj personalni identitet i vrijednosni sistem, uništavanjem materijalnih stvari ili (verbalnim ili fizičkim) napadom na protivnika”.¹⁷

Huliganizam je nasilno ponašanje kojim dio publike inspirisan sportskim događajima, kroz pripadanje određenoj navijačkoj grupi pokazuje svoj personalni identitet i vrijednosni sistem, uništavanjem materijalnih stvari ili (verbalnim ili fizičkim) napadom na protivnika.

Veoma je bitno praviti razliku između navijača i huligana. Dok prvi emotivno, bez upotrebe nasilja, navijaju za određeni sportski klub (ili državnu reprezentaciju) kroz bodrenje i podršku, drugi koriste sportska dešavanja kao povod za nasilje. Navijači su emotivna podrška sportskim klubovima, dok su huligani nasilnici i ekstremisti. Posebno opasna pojava je **politizacija i kriminalizacija huliganizma**, kada se huligani upotrebljavaju za realizaciju određenih političkih ili kriminalnih ciljeva.

Veoma je bitno praviti razliku između navijača i huligana. Dok prvi emotivno bez upotrebe nasilja navijaju za određeni sportski klub (ili državnu reprezentaciju) kroz bodrenje i podršku, drugi koriste sportska dešavanja kao povod za nasilje.

¹⁵Drugi nazivi koji su u upotrebi za ovu terorističku grupu su „Islamska država”, ISIL, DAESH.

¹⁶Mada postoje i neki rijetki primjeri u kojima se huligani vezuju za ekstremnu ljevicu, kao što je to kod pojedinih huliganskih grupa u Italiji, Španiji, Latinskoj Americi.

¹⁷Đorić Marija, Huliganizam: nasilje i sport, Udruženje Nauka i društvo Srbije, Beograd, 2012, str. 73.

Teme za razmišljanje (za profesore):

1. Da li ste se susretali sa nekom vrstom navedenih oblika ekstremizma kod Vaših učenika? Ako jeste, kako ste reagovali?
2. Da li ste čuli za neku od navedenih ekstremističkih grupa?
3. Koja je glavna razlika između desničarskog i ljevičarskog ekstremizma?
4. Koja je zajednička vrijednost za koju se zalažu ekstremni ljevičari i ekstremni desničari?
5. Koja vrsta ekstremizma je uglavnom državotvornog karaktera?
6. Šta podrazumijeva ideologizacija religije?
7. Koja je osnovna razlika između navijača i huligana?

3. NASILNI EKSTREMIZAM I RADIKALIZACIJA

3.1. NASILNI EKSTREMIZAM

Do sada su prikazani oni oblici ekstremizma koji se klasifikuju prema kriterijumu krajnjeg cilja, tj. prema programsko-ciljnoj orijentaciji. Navešćemo još jedan bitan kriterijum, a to je **spremnost na upotrebu nasilja**. Prema ovom kriterijumu razlikujemo nenasilni i nasilni ekstremizam. Nenasilni ekstremizam podrazumijeva vrijednosni sistem koji se temelji na violentnosti, ali koji se ne ispoljava u praksi. Dakle, nedostaje mu djelovanje. **Primjer nenasilnog ekstremizma:** Pretpostavimo da neki pojedinac ima nasilan vrijednosni sistem koji se npr. zalaže za fizičko uništenje neke grupe (nacionalne, religijske rasne, navijačke...). On posjeduje ovakav sistem vrijednosti (što ga čini ekstremistom) ali ga ne iznosi u javnosti i ne djeluje u skladu sa njime. Nasuprot njemu je nasilni ekstremizam, koji ne samo da posjeduje nasilje kao osnovu vrijednosnog sistema, već to nasilje direktno sprovodi u praksi.

Nenasilni ekstremizam podrazumijeva vrijednosni sistem koji se temelji na violentnosti, ali koji se ne ispoljava u praksi. Nasilni ekstremizam, ne samo da posjeduje nasilje kao osnovu vrijednosnog sistema, već to nasilje direktno sprovodi u praksi.

Nasilni ekstremizam je relativno nov fenomen (kada je riječ o njegovom određenju) i može se definisati na više načina. Prema USAID-u „nasilni ekstremizam je zagovaranje, podržavanje, pripremanje ili na bilo koji drugi način davanje podrške (ili opravdanja) ideološki motivisanom nasilju u cilju ostvarivanja socijalnih, ekonomskih ili političkih ciljeva”.¹⁸

Neke akademske definicije ukazuju da je „nasilni ekstremizam širok pojam koji podrazumijeva bilo koje nasilje inspirisano određenim uvjerenjima, uključujući (ali ne nužno) i političke ideologije”¹⁹.

Iako ne postoji jedinstvena definicija nasilnog ekstremizma, činjenica je da ova pojava uvijek sadrži violentno djelovanje, koje ima za cilj ostvarivanje određenih ideoloških, religijskih ili političkih vrijednosti.

Nasilni ekstremizam uvijek sadrži violentno djelovanje, koje ima za cilj ostvarivanje određenih ideoloških, religijskih ili političkih vrijednosti.

Struktura ekstremističkih grupa je različita, u zavisnosti od vrste ekstremizma, ali postoji jedna opštevažeća hijerarhija u kojoj se na vrhu piramide nalazi **vođa**, koji je po prirodi najčešće harizmatička ličnost, potom ispod njega dolaze najvjerniji članovi (ili **aktivisti**) koji su spremni za realizaciju širokog spektra aktivnosti; na nižem nivou su **pristalice** za koje je specifično da javno podržavaju (riječju i ponekad djelom) ekstremističke ideje, da bi se na dnu piramide našli **simpatizeri** koji takođe posjeduju violentan sistem vrijednosti, ali koji ga ne iznose u javnosti, već ga čuvaju samo za sebe.

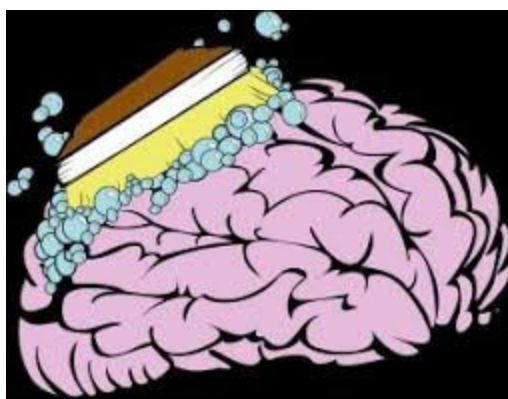

¹⁸USAID, The Development Response to Violent Extremism and Insurgency: Putting Principles into Practice, USAID, Washington DC, 2011, str. 2-3.

¹⁹Lombardi Marco, Countering radicalisation and violent extremism among youth to prevent terrorism, IOS Press, Amsterdam, 2015, str. 203.

3.2. PROCES RADIKALIZACIJE

Da bi neko postao nasilni ekstremista mora da prođe kroz proces radikalizacije. Radikalizacija je proces korjenitih promjena, koje se uglavnom odnose na neka naša uvjerenja, tj. vrijednosni sistem. Odmah moramo naglasiti da radikalizacija ne mora nužno predstavljati nešto negativno. Dobar primjer za to je emancipacija žena kroz dobijanje prava glasa na izborima. Međutim, ovdje govorimo o radikalizaciji koja dovodi do nastanka nasilnog ekstremizma i terorizma i kao takva je isključivo negativna pojava. Da bismo bolje razumjeli proces radikalizacije koja vodi ka nasilnom ekstremizmu, slikovito ćemo ga poistovjetiti sa procesom „pranja mozga”.

<https://sites.psu.edu/siowfa16/2016/11/30/is-brainwashing-actually-possible/>

OEBS za ovakvu vrstu pojava koristi jednu složenu ali vrlo dobru konstrukciju NERVT²⁰ – Nasilni ekstremizam i radikalizacija koji vode ka terorizmu. U okviru toga se razvio izraz – **radikalizacija koja vodi ka terorizmu**, koja je određena kao „dinamičan proces u kome pojedinac postepeno prihvata terorističko nasilje kao mogući, možda čak i legitiman, način djelovanja. To na kraju može, mada ne mora, navesti tu osobu da zagovara, podržava ili učestvuje u terorizmu”.²¹

Radikalizacija koja vodi ka terorizmu je „dinamičan proces u kome pojedinac postepeno prihvata terorističko nasilje kao mogući, možda čak i legitiman, način djelovanja”.

Činjenica je da nije svaka radikalizacija opasna, već samo ona koja se vezuje za nasilne sadržaje i koja promjenom vrijednosnog sistema vodi ka nasilnom ekstremizmu i terorizmu. To bi pojednostavljeno izgledalo ovako: Pojedinac koji je nekada vjerovao u ljubav, mir i dobrotu, kroz proces radikalizacije usvaja novi vrijednosni sistem u kome su centralne kategorije mržnja, rat i zlo.

²⁰VERLT – akronim od sljedećih riječi: Violent Extremism and Radicalization that Lead to Terrorism.

²¹OSCE, Shvatanje uloge referalnih mehanizama u prevenciji i suprotstavljanju nasilnom ekstremizmu i radikalizaciji koji vode ka terorizmu: Prevažilaženje izazova i zaštita ljudskih prava - Vodič za jugoistočnu Evropu, OSCE, Beč, 2019, str. 8.

Slikovito bi se proces radikalizacije koji vodi ka nasilnom ekstremizmu i terorizmu mogao predstaviti na sljedeći način (po fazama):

<https://www.cartooningforpeace.org/en/dessinateurs/osama-hajjaj//>

VAŽNO: Proces radikalizacije je individualnog karaktera, te zavisi od osobe do osobe. To bi značilo da ne postoji univerzalan način radikalizacije. Ono što je „okidač” za radikalizaciju kod jednog čovjeka, neće važiti za drugog – i obrnuto. Zbog toga se analizi procesa radikalizacije mora pristupiti individualistički, što zahtijeva dosta znanja i vremena.

Ne postoji univerzalan način radikalizacije. Ovaj proces se razlikuje od slučaja do slučaja.

3.2.1. FAZE RADIKALIZACIJE

Ne postoji jedinstveno objašnjenje kako nastaje nasilni ekstremista/terorista, ali se zato mogu izdvojiti četiri faze koje „običan” čovjek prolazi na putu do nasilnog ekstremizma i terorizma.²²

1. Preradikalizacija – Ovo je početna faza u kojoj pojedinac još nije došao u kontakt sa „toksičnim” idejama ekstremizma, ali u kojoj emituje određeno nezadovoljstvo postojećim životom ili društvenopolitičkom i ekonomskom situacijom u kojoj se nalazi. Pokazuje interesovanje za neke nove ideje, vrijednosti, sajtove na internetu, religijske skupine, itd.

2. **Preidentifikacija** – je druga faza u kojoj individua počinje da istražuje ideološke vrijednosti i ekstremističke sadržaje. Ovdje centralnu ulogu obično igra neki „okidač” iz privatnog života (poput stresnog događaja kao što je smrt bližnjih, relativna deprivacija, društvena nepravda..).

3. **Indoktrinacija** – je sljedeća faza u kojoj pojedinac usvaja nove ideološke sadržaje, kojima bespogovorno vjeruje, bez kritičkog provjeravanja njihove istinitosti. Ovo je faza u kojoj se individua poistovjećuje i zbližava sa harizmatiskim liderima, vjerskim vođama i ideološkim istomišljenicima iz određene ekstremističke organizacije ili grupe.

4. **„Ekstremizacija”** – Ovo je završna faza u kojoj je individua u potpunosti „izbrisala” svoj prethodni vrijednosni sistem i usvojila nove vrijednosne sadržaje, koje je spremna da sprovede u praksi. Bitno za posljednju fazu radikalizacije je i to što se individua u potpunosti spaja sa ekstremističkom grupom, što stvara dodatni osjećaj pripadnosti, važnosti i novostvorenog identiteta.²³ Ovo se takođe može smatrati **fazom aktivizacije**, kojoj su svojstvene razne aktivnosti od finansiranja ekstremizma, širenja njegovog sadržaja, regrutovanja novih potencijalnih članova, pa sve do najbrutalnijih nasilnih aktivnosti, uključujući i terorizam.

preradikalizacija

preidentifikacija

indoktrinacija

ekstremizacija

3.2.2. FAKTORI RADIKALIZACIJE

Postoje mnogobrojni faktori radikalizacije koji su ključni za to da li će neko postati ekstremista ili ne. Opšte je poznato da iste životne ili lične okolnosti različito utiču na svakog pojedinca. Tako je i sa radikalizacijom koja vodi ka nasilnom ekstremizmu. Za nekog će siromaštvo biti glavni faktor radikalizacije, za drugog će to biti neki stresni događaj, za trećeg frustracijska agresija itd. Obično je radikalizacija proces kod koga se udružuje više različitih faktora.

Izdvojicemo tri velike grupe faktora radikalizacije na koje treba obratiti pažnju u pedagoškom radu sa učenicima: faktore odbijanja, faktore privlačenja i personalne faktore.

Faktori odbijanja kod radikalizacije koja može voditi ka nasilnom ekstremizmu i terorizmu su postojeće društvene, političke i ekonomske okolnosti koje pojedinca odbijaju od uobičajenih društvenih vrijednosti.

²²Ova klasifikacija je urađena po uzoru na klasifikaciju Departman Intelligence Division, ali koja je osavremenjena i uobličena nekim novim fazama). Više o tome u: Rauf Ceylan, Michael Kiefer, Salafismus: Fundamentalistische Strömungen und Radikalisierungsprävention. Springer VS, Wiesbaden, 2013, str. 162.

²³Izuzetak od ovoga je samo kada je riječ o tzv. „usamljenim vukovima”, tj. pojedincima koji su se sami radikalizovali.

Faktori privlačenja su, nasuprot tome, sve aktuelne društvene, političke i ekonomske okolnosti koje privlače pojedinca da usvoji violentne ideološke sadržaje i/ili uđe u ekstremističku grupu.

FAKTORI ODBIJANJA	FAKTORI PRIVLAČENJA
◇ Osjećaj odbačenosti u društvu, relativna deprivacija. ◇ Frustracijska agresija (neostvarena želja rađa frustraciju). ◇ Velike socijalne i ekonomske razlike. ◇ Nemogućnost integracije u postojeći društvenopolitički sistem. ◇ Nepostojanje jednakih šansi za sve građane u društvu. ◇ Nezaposlenost ◇ Izolacija omladine od ostatka svijeta (nemogućnost putovanja, razmjene iskustava sa svojim vršnjacima iz okolnih zemalja i inostranstva, apatija...) ◇ Diskriminacija na nacionalnoj, rasnoj i vjerskoj osnovi, osjećaj nepravde. ◇ Urušena pravna država i vladavina prava, slabe institucije. ◇ Loš obrazovni sistem koji ne razvija kritičko mišljenje. ◇ Postkonfliktno društvo. ◇ Nepoštovanje osnovnih ljudskih prava. ◇ Radikalno i selektivno tumačenje religijskih dogmi.	◇ Osjećaj pripadnosti koji je veoma razvijen kod ekstremističkih grupa. Aktivna uloga ekstremističkih regrutera, koji su uvijek tu za potencijalne buduće članove. ◇ Radikalizacija u virtuelnom prostoru (društvene mreže, enkriptovane aplikacije...) i uticaj propagande. ◇ Kriza identiteta koja se prevazilazi ulaskom u ekstremističku grupu. ◇ Manipulativni pristup ekstremista, koji uvijek imaju „lake odgovore” i tzv. logična objašnjenja u „teškim vremenima”. ◇ Finansijska korist koju pružaju ekstremističke grupe. ◇ Osjećaj poštovanja i važnosti (osjećaj „ekskluziviteta” koju novi članovi dobijaju od ekstremističkih grupa. ◇ Avanturizam ◇ Uticaj bliskih osoba na prihvatanje ekstremističke ideologije (prijatelji, rodbina, vjerski autoriteti). ◇ Nagrada za žrtvu počinjenu u ime određene ekstremističke ideje (npr. „odlazak u raj” i status mučenika, tj. šehida).

Važno je naglasiti da je svaki čovjek individua za sebe i da pored ove dvije grupe faktora postoje i „personalni faktori”, koji zavise od čovjekovog karaktera i nekih ličnih karakteristika. Tako imamo primjer da dvije osobe koje su rasle u istoj porodici i pod istim (ili sličnim) okolnostima krenu suprotnim putevima. Jedna će postati uzoran i pošten građanin, dok drugi na primjer, kreće putem terorizma.

PERSONALNI FAKTORI
◇ Patologija (neka vrsta poremećaja ličnosti)²⁴ ◇ Disfunkcionalna porodica ◇ Nasilje u porodici ◇ Emotivni problemi ◇ Usamljenost ◇ Autoritarna vrsta ličnosti ◇ Post-traumatski poremećaj

²⁴Ekstremizam nije nužno povezan sa patologijom, tj. sa poremećajem ličnosti. Među ekstremistima se pretežno nalaze ljudi koji su isfrustrirani i bijesni, koji posjeduju destruktivan i violentan vrijednosni sistem, ali koji ne moraju biti patološki slučajevi.

3.2.3. VRSTE RADIKALIZACIJE

Postoje dvije osnovne vrste radikalizacije koje mogu voditi ka nasilnom ekstremizmu i terorizmu:

1. Direktna (neposredna) radikalizacija

2. Indirektna (posredna) radikalizacija

Direktna radikalizacija podrazumijeva neposredan kontakt sa predstavnicima ekstremističke/terorističke grupe. To su uglavnom ljudi iz našeg neposrednog okruženja – prijatelji, rodbina, životni i duhovni autoriteti. Kod direktne radikalizacije je posebno značajna uloga pojedinih predstavnika religijskih zajednica²⁵ koji svojim radikalnim i jednostranim tumačenjem mogu uticati na individuu. U našem regionu su se u posljednje vrijeme pojavili „paradžemati” i „paramesdžidi” kao ilegalni vjerski objekti u kojima su se mladi ljudi regrutovali za rat u Siriji i Iraku, a koji nisu u sastavu zvanične Islamske zajednice i koji su radili van njene kontrole. Kontakt sa povratnicima sa ratišta u pojedinim zemljama takođe može biti „iskra” koja će zapaliti „vatru ekstremizma”, jer se u glavama potencijalnih ekstremista povratnici sa ratišta smatraju nekakvim „herojima”.

Radikalizacija u zatvorima je takođe opasna pojava, koja je više prisutna u svijetu nego li u Crnoj Gori (dva lica su osuđena i izdržali su zatvorske kazne). U tako izolovanim zajednicama je dovoljan samo jedan ekstremista koji bi svojim nasilnim ideološkim sadržajima mogao indoktrinirati ostale zatvorenike. Poznato je da „jedna trula jabuka može upropastiti cijelu kucu zdravih jabuka”.

Indirektna radikalizacija je novi bezbjednosni izazov sa kojim se suočava savremeno društvo. Drugi naziv za ovu vrstu radikalizacije je „posredna radikalizacija”, „onlajn radikalizacija” ili „samoradikalizacija”.

Imajući u vidu da su mladi ljudi najveći korisnici društvenih mreža, oni su prvenstveno ugroženi kada je riječ o indirektnoj, tj. onlajn radikalizaciji. Nastavnici (u školi), a posebno roditelji (kod kuće) moraju voditi računa o tome kojim medijskim sadržajima djeca pristupaju.

Indirektna radikalizacija se sprovodi na osnovu propagande koju pojedinac može pronaći u različitim medijskim sadržajima – televizijski program, You tube, društvene mreže (Twitter, Facebook..), blogovi, web sajtovi, knjige, časopisi itd. Za ovu vrstu radikalizacije nije potrebno doći u direktan kontakt sa nekim od predstavnika ekstremističke/

²⁵Ovdje je riječ samo o onim predstavnicima religijskih zajednica koji odstupaju od zvaničnog religijskog učenja i promovisu nasilne i radikalne ideje koje podstiču na ekstremizam i terorizam.

terorističke grupe. Dovoljno je da individua samostalno „upija” ovaj sadržaj, te se i zbog toga često naziva – samoradikalizacija. Primjer indirektna radikalizacije: Smatra se da se ekstremni desničar Andreas Brejvik²⁶ samostalno radikalizovao na internetu usvajajući rasistički i neonacistički sadržaj.

Direktna radikalizacija podrazumijeva neposredan kontakt sa predstavnicima ekstremističke/ terorističke grupe. Indirektna radikalizacija ne podrazumijeva taj kontakt, jer se usvajanje ideoloških sadržaja može realizovati samostalno putem interneta, društvenih mreža i ostalih medijskih sadržaja.

Teme za razmišljanje (za profesore):

1. Koja je razlika između nenasilnog i nasilnog ekstremizma?
2. Objasnite strukturu ekstremističkih grupa.
3. Da li je svaki proces radikalizacije negativan? Ako nije, navedite neki primjer.
4. Navedite sve faze radikalizacije koje vode ka nasilnom ekstremizmu i terorizmu.
5. Objasnite faktore odbijanja, faktore privlačenja i personalne faktore radikalizacije. Nakon toga konkretizujte koji bi to faktori mogli da budu u Vašoj sredini.
5. Koje sve vrste radikalizacije postoje?
6. Šta je to samoradikalizacija?
7. Da li ste primijetili da Vaši učenici koriste neke medije sa ekstremističkim sadržajem? Ako jeste, kako ste reagovali?

4. SIMBOLI EKSTREMIZMA

Uspješna prevencija nasilnog ekstremizma podrazumijeva dobro predznanje, tj. dobru edukaciju o fenomenu ekstremizma. Da bismo spriječili ekstremizam moramo da znamo njegove glavne karakteristike. Jedan od bitnih elemenata prepoznavanja ekstremizma je – simbolika. Kroz simbole se slikovito prikazuje suština nasilne ideologije (a i poznato je da „slika često više govori od hiljadu riječi”). Ukoliko znamo da čitamo simbole ekstremizma, naučićemo da brzo prepoznamo i opasnosti koje on nosi sa sobom. To je posebno važno u radu sa mladima, koji su skloni komunikaciji kroz razne vrste političkih simbola, među kojima se mogu naći i oni koji su sinonim za ekstremizam.

²⁶ Andreas Brejvik je izvršio teroristički napad u Norveškoj 2011. godine u kome je stradalo preko 80 osoba. Njegova ekstremistička ideologija je bazirana na rasizmu i islamofobiji.

Simboli su vrlo značajni za prepoznavanje ekstremizma. Ukoliko znamo koji su to simboli ekstremizma, naučićemo da brzo prepoznamo i opasnosti koje on nosi sa sobom.

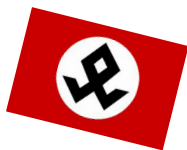
Od vjkada se zna da pojedine boje personifikuju određene ideološke (ili religijske) opcije, pa je tako crna boja simbol ekstremne desnice (prije svega nacizma i fašizma), dok je crvena boja uglavnom sinonim za ljevičarsko ideološko opredjeljenje (npr. komunizam). Zelena boja je boja islama, dok posebne kombinacije boja takođe predstavljaju određene ideologije. Na primjer, kombinacija crne i crvene boje simbolizuje anarhizam, itd. Mnogo je ovakvih primjera koje ne možemo uzimati „zdravo za gotovo” ali koji mogu biti veoma korisni u identifikovanju određenih pojava, kakav je i ekstremizam.²⁹

U ovom priručniku ćemo se fokusirati na najautentičnije simbole koji se pretežno srijeću u praksi i koji su bitni za prepoznavanje određenih vrsta ekstremizma.

4.1. SIMBOLI DESNIČARSKOG EKSTREMIZMA

Keltski krst je simbol supracije bijele rase i uglavnom se koristi kao suptilnija aluzija za kukasti krst (svastiku).³⁰ Ovaj simbol se često može vidjeti na fudbalskim utakmicama i to najčešće kod huliganskih grupa. Takođe je prepoznatljiv simbol ekstremističke grupe „Stormfront”.

Otal (Othalan) runa³¹ je simbol neonacizma. Često se koristi kao zamjena za kukasti krst. Bila je simbol Hitlerove omladine, a nakon Drugog svjetskog rata koristila ju je nacistička „Vikinška omladina”.

Tir runa je simbol nacista (SA jedinica). Koristila ga je i Hitlerova omladina, a danas se često srijeće na fudbalskim utakmicama u vidu transparenta. Identifikuje se sa samim božanstvom (Tir – bog rata).

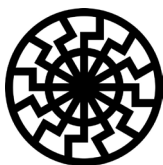

Sig runa (Siegrune) je sinonim pobjede, a od 1933. godine je bila prepoznatljiv simbol SS divizije u Njemačkoj.

²⁷ Ovdje profesori moraju biti veoma oprezni, jer ukoliko učenik na sebi ima neki ekstremistički simbol to ne mora uvijek nužno značiti i njegovo ekstremističko opredjeljenje. Mladi ljudi često žele da šokiraju okolinu nošenjem ovakvih obilježja ili pak, da privuku pažnju.

²⁸ Crnu boju simbolički koriste i anarhisti, iako su po svojoj prirodi ekstremni ljevičari.

²⁹ Primera radi, ako neko nosi stalno crnu boju može biti u žalosti ili jednostavno to može biti njegov stil odijevanja. To ne znači da je u isto vrijeme pobornik ekstremno desničarske ideologije.

Crno sunce³² se kao paganski staronordijski simbol koristi za označavanje dominacije bijele rase i predstavlja vječnost i besmrtnost. U okultizmu se često naziva „Božijim okom”. Nosili su ga predstavnici SS divizija. To je inače, verzija kukastog krsta sa 12 krakova.

Ovo je simbol **skinheds pokreta (Hamer skins)** koji imaju ispostave širom svijeta. Njihova ideologija je rasistička (domanacija bijele rase), a dva ukrštena čekića predstavljaju „bijelog radnog čovjeka”.

Totenkopf je posebna verzija mrtvačke glave³³ (nakrivljena udesno, koja je bila zaštitni znak SS nacističkih jedinica. Danas se koristi kod ekstremnih desničara (neonacista).

Ovo je **amblem Blood and Honour („Krv i čast”)** međunarodne onlajn grupe, koja ima ogranke širom svijeta. Propagira rasizam, neonacizam, ksenofobiju i odlukom nekih država je odnedavno proglašena za terorističku grupu.

Kocke (tajni kod) je simbol koji se sve više koristi kod ekstremnih desničara. Ove dvije kocke zajedno čine kod 1488 (ili često prikazan kao 14/88). Kocka sa lijeve strane predstavlja broj 1 i broj 4, sto spajanjem čini broj 14. Simbol ovog broja je krilatica rasista, koja je objašnjena u nastavku teksta kod šifrovanih brojeva. Druga kocka (sa desne strane), zbirno daje broj 8 (5+3), što se tumači kao „Heil Hitler!” (H – je osmo slovo abecede).

Navedeni su samo od nekih najpoznatijih simbola ekstremne desnice. UEFA je mnoge od njih zabranila na stadionima (zbog favorizovanja ekstremizma, rasizma i nacizma), u čemu im u velikoj mjeri pomaže mreža FARE. Osim simbola, važno je poznavati i šifrovane brojeve i slova koji su često personifikacija desničarskog ekstremizma. Navešćemo neke od najpoznatijih.

³⁰Kukasti krst je inače, kao simbol nacističke Njemačke inkriminisan u većini zemlja. Zbog toga ekstremisti perfidno koriste keltski krst, kako ne bi odgovarali pred zakonom. Inače, kukasti krst se može sresti još u drevnoj Indiji, sa potpuno drugačijim značenjem, kada je predstavljao simbol prosperiteta.

³¹Rune su paganski simboli i datiraju iz vremena nordijsko-germanske mitologije. Svaka runa ima svoje posebno značenje, a „odal runa” je sinonim za „naslijeđeno tlo, nasljedstvo”.

³²Ovaj simbol se našao na manifestu teroriste Brentona Taranta koji je izvršio teroristički napad na Novom Zelandu 2019. godine.

³³Veoma je bitno praviti razliku između Totenkopf-a i drugih verzija mrtvačke glave sa ukrštenim kostima, koje se koriste npr. za označavanje nekih opasnosti, otrovnih supstanci u farmakologiji i sl.

ŠIFROVANI BROJEVI

12 – Značenje ovog broja se vezuje za izraz „Arijevisko bratstvo” (Aryan Brotherhood). A je prvo slovo alfabeta, dok je B drugo po redu – otuda se iz akronima simbolički predstavlja brojem 12.

14 – Predstavlja krilaticu od 14 riječi koja glorifikuje bijelu rasu. Koriste je pripadnici Kju kluks klana, kao i mnoge rasističke grupe: „Mi moramo zaštititi egzistenciju naših ljudi i budućnost djece bijele rase”.³⁴

88 – Ovaj broj je simbol za izraz „Heil Hitler!” Početna slova ovog pozdrava su osma po redu u abecedi.

18 – Osamnaest označava prvo i osmo slovo u abecedi, što simbolizuje ime i prezime Adolfa Hitlera. Ovaj broj se nalazi u nazivu nekih ekstremističkih grupa, poput „Combat 18”.

28 – Ovo je broj koji simbolizuje „Krv i čast”, što je naziv za ekstremističku grupu ali i Hitlerov ideološki princip u vrijeme nacizma.

100% – Označava stopostotnu „čistotu” bijele rase. Često se može vidjeti na fudbalskim stadionima kod huliganskih neonacističkih grupa.

ŠIFROVANA SLOVA

Veoma značajnu simboliku kod savremene ekstremne desnice imaju i šifrovana slova i skraćenice.

RaHoWa – Akronim od složenice „Racial Holy War” (Sveti rasni rat) koji je kreirao pseudo-religijski pokret (Creativity Movement). Postoji i muzička grupa pod nazivom „RaHoWa”, koja promoviše rasističke ideje putem svojih tekstova.

ZIGA-ZAGA – Riječ je o neonacističkom pozdravu koji je suptilnija zamjena za nacistički pozdrav „Sieg Heil!” i koji je zakonom kažnjiv u mnogim državama.

H&H – Skraćenica za „Heil Hitler!”

ZOG – Akronim od „Zionist Occupation Government”, što bi u prevodu značilo „Cionistička okupaciona vlada”. Riječ je o teoriji zavjere inspirisanom antisemitizmom, po kojoj, po mišljenju pojedinih ekstremnih desničara, Jevreji rade na okupaciji zemalja širom svijeta.

B&H – Početna slova poznate ekstremističke grupe „Blood and Honour”, koju koriste desničari širom svijeta jer označava „Krv i čast”.

³⁴We must secure the existence of our people and a future for a white children.

WPM – Akronim od izraza „White Power Music”, što u prevodu znači „Muzika bijele moći”. Ovo je vrsta muzičkog pravca koji koriste bijeli rasisti za iskazivanje svojih ideoloških stavova kroz muziku.

4.2. SIMBOLI LJEVIČARSKOG EKSTREMIZMA

Ekstremna ljevica takođe posjeduje značajne simbole, iako nisu toliko raznovrsni i konspirativni, kao kod ekstremnih desničara.

Zaokruženo slovo A (kao – anarhizam) je tipičan simbol anarhističkog pokreta, sa raznim modernim varijacijama.

Crna i crvena boja u kombinaciji predstavljaju simbol – anarhosindikalizma. U ovom slučaju je riječ o grupi „Federazione Anarchica Informale” koja djeluje u nekoliko zemalja.

Petokraka je tipičan ljevičarski simbol ali može biti zloupotrijebljen i od strane ekstremističkih organizacija. U ovom slučaju je u pitanju petokraka sa kalašnjikovim, što je prepoznatljiv simbol ljevičarske terorističke organizacije **RAF (Rote Armee Fraktion)**, koja je djelovala u Njemačkoj 70-ih i 80-ih godina 20. vijeka.

Crna mačka (engl. wild cat ili sabot-cat) je takođe simbol anarhista tj. anarhosindikalizma. Agresivan stav mačke na slici pokazuje kako bi borba radnika za njihova prava trebalo da bude agresivna i beskompromisna.

Crni anarhistički krst reprezentuje anarhistički pokret koji seprvenstveno bori za prava zatvorenika, a u krajnoj mjeri za ukidanje zatvora kao institucije.

Crna ruža kao simbol anarhizma se uglavnom vezuje za anarhističke izdavače koji su publikovali razne vrste ekstremno ljevičarskih sadržaja.

Logo **ALF**-a („**Animal Liberation Front**”) na kome se vidi podignuta pesnica i životinjska šapa, nedvosmisleno ukazuje na ideologiju ove ekstremističke grupe, koja se bori za prava životinja uz upotrebu violentnih sredstava.

„**Anonimusi**” koriste logo na kome je čovjek bez glave (kao simbol anonimnosti ali i pokreta bez lidera) ispred zemljine kugle. Riječ je o grupi „haktivista” koji se protive savremenom društvenom poretku, boreći se za metode direktne akcije, direktnu demokratiju i protive se svjetskoj vladi, kao i svakoj vrsti cenzure. Poznati su po hakerskim napadima (uglavnom na državne institucije) širom svijeta.

4.3. SIMBOLI RELIGIJSKOG EKSTREMIZMA

Religijski ekstremizam može predstavljati veoma opasnu pojavu, posebno zbog toga što dolazi do spajanja religije i političkih interesa i to kroz – ideološku interpretaciju religije.

Krst „**Kju kluks klana**” ima izuzetno simboličko značenje koje ova rasistička grupa koristi već nekoliko vjekova. Riječ je o ideološkoj interpretaciji hrišćanstva (protestantizma), koja bijelim krstom predstavlja pripadnike bijele rase, dok kap krvi u sredini krsta simbolizuje krv bijelaca prolivenu u „odbrani” protestantizma od „neprijatelja” (Afroamerikanaca).³⁵

Zastava **ISIS**-a je simbol koji se mogao srijetati posljednjih godina ne samo u Siriji i Iraku, već širom svijeta. Predstavlja najbrutalniju terorističku organizaciju koja je svojom propagandom regrutovala preko 40.000 boraca. Na zastavi piše „Nema Boga, osim Alaha”, a unutar bijelog kruga „Muhamed je Božiji glasnik”. Teroristi **ISIS**-a su poznati i po podizanju kažiprsta uvis, što simbolizuje božansko jedinstvo, tj. samo jednog Boga – Alaha.

Zastava „**Al Kaide**” je na prvi pogled slična sa zastavom „Islamske države”. Na zastavi piše „Nema Boga do Alaha – Muhamed je njegov vjerovjesnik”. U ovoj varijanti imamo kombinaciju žute i crne boje.

³⁵Pored Afroamerikanaca danas postoje i neki novi neprijatelji, poput komunista, katolika, Hispanoamerikanaca, itd.

„Kach Kahane Chai” je jevrejska ekstremno nacionalistička i religijski orijentisana organizacija sa simbolom stisnute pesnice i Davidovom zvijezdom na žutoj podlozi. U mnogim zemljama ova organizacija se smatra terorističkom zbog njene violentne ideologije.

5. KAKO KOD UČENIKA PREPOZNATI RADIKALIZACIJU KOJA VODI KA NASILNOM EKSTREMIZMU?

Posao profesora nije nimalo lak i podrazumijeva, pored odgovarajućeg obrazovanja, adekvatne pedagoške sposobnosti, empatiju i predanost. Prosvjetni radnici imaju veoma odgovoran i zahtjevan posao jer edukuju buduće doktore, advokate, zanatlije, sportiste, predsjednike država, naučnike...Jednom riječju oni su ti koji osposobljavaju mlade ljude za budući život. Od toga zavisi budućnost pojedinca, kao i budućnost čitavog društva. Imajući u vidu da profesori provode značajan dio vremena sa đacima u školi, oni mogu imati i te kako veliki uvid u svaku promjenu ponašanja svojih učenika, uključujući i radikalizaciju koja vodi ka nasilnom ekstremizmu i terorizmu. Otuda je njihova uloga krucijalna u prevenciji ovih negativnih pojava.

Profesor ne treba da „špijunira” svoje učenike, već da ih edukuje o opasnostima nasilnog ekstremizma i da registruje prve znake radikalizacije, kako bi se na vrijeme spriječilo širenje ove destruktivne pojave.

Profesori treba da obrate pažnju na sljedeće promjene kod učenika koje mogu biti pokazatelji rane radikalizacije: promjene u ponašanju, promjene u fizičkom izgledu i promjene u odnosu prema virtuelnom prostoru.

1. Promjene u ponašanju:

- Netolerantnost prema drugačijem mišljenju.
- Favorizovanje „teorija zavjere”.
- Animositet prema suprotnom polu (posebno dječaka prema djevojčicama).
- Otudjenje od postojećeg kruga prijatelja i druženje sa potpuno novim osobama (posebno obratiti pažnju ako su to osobe van škole).
- Nagli pad u postignuću (dobijanje niskih ocjena).
- Pretjerana agresivnost (posebno obratiti pažnju na učenike koji su bili prije toga uzorni).

- Pretjerana povučenost, prekid kontakata sa školskim drugarima.
- Kontakti sa pripadnicima ekstremističkih grupa.
- Devalviranje autoriteta (profesora, roditelja, direktora škole...).
- Upotreba religijskih citata u svakodnevnoj komunikaciji (posebno obratiti pažnju ako je riječ o nasilnim citatima), drastična promjena vokabuilara.
- Promjene u načinu ishrane (npr. prestanak konzumacije određene vrste mesa).
- Promjena ličnog imena (mnogi mladi ljudi u određenoj fazi radikalizacije se odlučuju za promjenu imena kako bi raskrstili sa pethodnim i usvojili novi identitet – uglavnom je riječ o imenima koja su u skladu sa novousvojenom religijom).
- Prestanak učestvovanja u regularnim školskim i vanškolskim aktivnostima (sportske aktivnosti, žurke, muzičke priredbe, rođendani...).
- Animozitet prema „neprijateljskim grupama”.
- Glorifikovanje ličnosti (idola) koje ideološki pripadaju nekoj vrsti ekstremizma.
- Slušanje muzike sa ekstremističkim sadržajem (mnoge ekstremističke organizacije vrbuju mlade ljude putem muzike).
- Čitanje literature sa ekstremističkim sadržajem (npr. glasila Dabiq, Blood and Honour...).

2. Promjene u fizičkom izgledu:

- Tetoviranje tijela simbolima koje koriste ekstremističke grupe.
- Puštanje brade ili brijanje glave.
- Oblačenje u skladu sa određenim religijskim pravilima (posebno obratiti pažnju ako se prije toga učenik oblačio po tinejdžerskim standardima).

3. Promjene u ponašanju u virtuelnom prostoru:

- Posjedovanje velikog broja profila na društvenim mrežama (posebno obratiti pažnju ako je riječ o lažnim profilima).
- Ulazak učenika u ekstremističke grupe na društvenim mrežama.
- Korišćenje pojedinih aplikacija svojstvenih ekstremistima (npr. 8Chan, Gab, RocketChat, ZeroNet...).
- Sakrivanje svojih onlajn aktivnosti od drugih ljudi (roditelja, prijatelja...).
- Pisanje ekstremističkih parola i upotreba „govora mržnje” u onlajn prostoru.

- Iznenadna komunikacija sa osobama iz ratom zahvaćenih zona (npr. Sirija, Irak, Ukrajina...).
- Napomena: Sve ove promjene mogu biti indikatori rane radikalizacije, ali ne moraju odmah ukazivati da je učenik krenuo putem ekstremizma. Tragajući za svojim identitetom, tinejdžeri nekada pokušavaju da ponište autoritete kroz bunt i agresiju. Nerijetko eksperimentišu sa izgledom i garderobom – puštaju bradu ili se šišaju „na ćelavo”, nose bedževe ili odjeću sa kontroverznim natpisima, itd. To ne znači uvijek da su ekstremisti. Pažljivim uvidom u nekoliko takvih promjena, profesor može na vrijeme prepoznati znake rane radikalizacije i na taj način uspješno spriječiti da jedna mlada osoba krene stranputicom.

Teme za razmišljanje (za profesore):

1. Koje su to promjene u ponašanju koje mogu ukazivati na radikalizaciju učenika?
2. Koje su to promjene u fizičkom izgledu koje mogu ukazivati na radikalizaciju učenika?
3. Koje su to promjene u ponašanju u virtuelnom prostoru koje mogu ukazivati na radikalizaciju učenika?
4. Da li ste primijetili neke promjene u ponašanju učenika koje mogu ukazivati na radikalizaciju koja vodi ka nasilnom ekstremizmu? Kako ste (i da li ste) reagovali?
5. Da li smatrate da Vaši učenici imaju bezbjednosnu kulturu u ponašanju na internetu?
6. Da li ste zapazili da Vaši učenici čitaju neku literaturu sa violentnim/ekstremističkim sadržajem?

6. ZADACI ZA PROFESORE: Prepoznajte vrstu ekstremizma

Do sada ste kroz ovaj priručnik imali priliku da se upoznate sa pojmom i vrstama ekstremizma, njegovim najbitnijim karakteristikama, objasnili smo simboliku ekstremizma, strukturu ekstremističkih grupa i njihovu ideologiju, ukazali na faze radikalizacije i precizirali koji su to rani pokazatelji procesa radikalizacije koja vodi ka nasilnom ekstremizmu i terorizmu.

U ovom segmentu priručnika ćemo ići na praktičnu primjenu stečenog znanja, tj. na prepoznavanje ekstremizma. Pred Vama je nekoliko primjera ekstremizma koje treba da prepoznate i svrstate u grupu kojoj pripadaju.

Napomena: Svi primjeri su izmišljeni i napravljeni za potrebe prepoznavanja različitih vrsta ekstremizma.

Zadatak br. 1: Učenik koji je imao najviše ocjene u razredu počinje da pokazuje pad u postignuću, bježi sa časova i degradira autoritet profesora. Na društvenim mrežama ulazi u prepirku sa pripadnicima suparničkih fudbalskih klubova, vrijeđajući ih na nacionalnoj osnovi. Na njegovim odjevnim kombinacijama se primjećuje simbol keltskog krsta. Nedavno je uhapšen zbog tuče na fudbalskoj utakmici. Odredite vrstu ekstremizma.

Zadatak br. 2: Učenik koji je bio otvorenog, ekstravertnog karaktera odjednom postaje povučen i tih. Pokazuje drastične promjene u izgledu: pušta bradu, nosi široke i skraćene pantalone. Ne posjećuje više školske zabave i rođendane, a prema djevojčicama iskazuje prezir i izbjegava komunikaciju sa njima. Na časovima i u svakodnevnoj komunikaciji sa prijateljima citira religijske spise. Na društvenim mrežama „lajkuje” objave u kojima se veliča odlazak na aktuelna ratišta (Sirija i Irak). Na početnom ekranu njegovog mobilnog telefona se nalazi zastava „Islamske države”.

Odredite vrstu ekstremizma.

Zadatak br. 3: Učenica se deklarira kao feministkinja i bori se, između ostalog, za prava životinja. Njeno postignuće u školi je i dalje na visokom nivou, ali pokazuje otpor prema svakoj vrsti autoriteta, smatrajući da u „pravednom” društvu nema potrebe za zakonima i državom. Verbalno je napala profesorku koja nosi bundu od prirodnog krzna. Na ruci je istetovirala simbol organizacije ALF (Animal Liberation Front). Otvoreno se zalaže za ubijanje onih koji zlostavljaju životinje.

Odredite vrstu ekstremizma.

Zadatak br. 4: Dva učenika u razredu su osnovala „hard-rok” muzičku grupu u kojoj su glavni motivi u pjesmama rasizam i ekstremni nacionalizam. U međuvremenu su napravili profil na Fejsbuku pod nazivom „Smrt Ciganima!”. Došlo je i do vidljivih promjena u njihovom fizičkom izgledu: obrijali su glave, nose vojničke čizme i majice sa simbolima otal rune i kukastog krsta. Odlazili su više puta na razgovor kod školskog psihologa zbog fizičkog zlostavljanja djece koja pripadaju manjinskim etničkim grupama. Na njihovim školskim torbama se nalazi natpis „Blood and Honour” (Krv i čast).

Odredite vrstu ekstremizma.

Zadatak br. 5: Učenica se zalaže za nasilno pripajanje djelova drugih država u kojima žive pripadnici „njene nacije”. Glorifikuje ulogu svoje

etničke grupe i pokazuje netrpeljivost prema predstavnicima svih drugih etničkih grupa. Trenira borilačke vještine i druži se pretežno sa dječacima. Idol joj je stariji brat koji je član jedne etno-separatističke grupe.

Odredite vrstu ekstremizma.

ODGOVORI:

- **Zadatak br. 1:** Odgovor – Huliganizam
- **Zadatak br. 2:** Odgovor – Religijski motivisan ekstremizam
- **Zadatak br. 3:** Odgovor – Ljevičarski ekstremizam (podvrsta: ekstremizam u ime zaštite životinjskih prava)
- **Zadatak br. 4:** Odgovor – Desničarski ekstremizam
- **Zadatak br. 5:** Odgovor – Etno-separatistički ekstremizam

7. INTERNET I EKSTREMIZAM

Ekstremisti koriste internet za regrutaciju novih članova i pristalica, među kojima su mladi najugroženija kategorija. Kako je uloga škole da brine o bezbjednosti učenika, profesori bi trebalo da prepoznaju sve potencijalne opasnosti koje prijete učenicima u onlajn prostoru i da ih preduprije, ukoliko je to u njihovoj mogućnosti.

EKSTREMISTI ZLOUPOTREBLJAVAJU NA RAZNE NAČINE INTERNET, KAKO BI REGRUTOVALI NOVE ČLANOVE, MEĐU KOJIMA SU NAJUGROŽENIJI MLADI LJUDI.

KAKO DJELUJE EKSTREMISTIČKA PROPAGANDA NA INTERNETU?

Skoro polovina svjetske populacije koristi neku od društvenih mreža. Istraživanja su pokazala da je tokom 2018. godine u intervalu od osam nedjelja 320.000 ljudi gledalo 500.000 minuta na 116 video sadržaja, koji su bili namijenjeni regrutaciji novih ISIS članova.³⁶ To nam samo pokazuje koliko se društvene mreže zloupotrebljavaju od strane terorista i ekstremista. Facebook, Microsoft, Twitter i YouTube su shvatili da je nasilni ekstremizam globalni problem, te su 2017. godine napravili „Globalni internet forum za borbu protiv terorizma” (Global Internet Forum to Counter Terrorism – GIFCT). Cilj ovog foruma je da spriječi i cenzuriše širenje ekstremizma i nasilnog sadržaja na internetu, kao i da omogući umrežavanje stručnjaka iz raznih oblasti i stvori kontra-narative.

³⁶Izvor: www.salto-youth.net, 10.12.2019.

OVO SU NAJČEŠĆE PORUKE KOJE EKSTREMISTI UPUĆUJU PUTEM INTERNETA:

- * Oni sebe ne predstavljaju kao ekstremiste/teroriste, već uglavnom kao „borce za pravdu i slobodu”, što može djelovati obmanjujuće na učenike.
- * „Novi život” koji ekstremisti nude pretežno mladim ljudima može biti zamka u koju se lako upada. To je obično alternativa nekom sadašnjem „monotonom” životu. Primamljivost ekstremističke propagande je u tome što nudi avanturizam, kojem su skloni mladi ljudi u potrazi za uzbuđenjima. To je provjereni metod djelovanja ISIS-a, koji nudi „bolji život” u kalifatu i „odlazak u raj”.
- * Ekstremisti u virtuelnim sadržajima prikazuju svoje navodne uspjehe, veličajući pojedince koji su obično izvršili neki ekstremistički/teroristički akt. To na pojedine mlade ljude djeluje „opijajuće”, stvarajući kult heroja. Obično se nasilje opravdava nekim „višim ciljevima”. Ovakav primjer medijskog eksponiranja smo imali kod desničarskih ekstremista (Andersa Brejvika i Brentona Taranta).
- * Ekstremistička propaganda cilja emocije, jer kod pojedinaca želi da izazove potrebu za zaštitom neke „ugrožene” grupe, koja se uglavnom realizuje kroz nasilje. Ova vrsta propagande obično ide sa isticanjem zajedničkog „neprijatelja”.
- * Na društvenim mrežama su uvijek dostupni regruteri za sve potencijalne nove članove kojima se ažurno „pritiče u pomoć” i daju sva potrebna objašnjenja.

KAKO EKSTREMISTI REGRUTUJU MLADE LJUDE PUTEM INTERNETA?

- ◇ Ekstremisti najprije registruju individue koje pokazuju zainteresovanost za ovu temu na internetu. Prate njihovo ponašanje u virtuelnom prostoru: „lajkove”, interesovanja za određene teme, učlanjenja u posebne grupe na društvenim mrežama...
- ◇ Nakon toga šalju masovne pozive za prijateljstva (Facebook, Twitter, Instagram...).
- ◇ Stupaju u direktan kontakt sa zavrbovanom žrtvom.
- ◇ Uvijek su tu za sve probleme, nedoumice i svako pitanje zavrbovane osobe. Dolazi do stvaranja osjećaja prisnosti i povjerenja.
- ◇ Regruteri preporučuju prelazak sa zvaničnih internet platformi na alternativne praltforme, i na „dark-net”.
- ◇ Izolacija - ekstremistima je osnovni cilj da izoluju mladu osobu od njene bliske okoline, da bi mogli lakše manipulirati njome.

³⁷Poznato je da mladi ljudi veoma intenzivno reaguju na osjećaj „pravde i nepravde”.

- ♦ Akcija - Potom dolazi faza akcije (kod religijskog ekstremizma poziv na brak sa „herojima”/kod djevojaka, odlazak u Siriju/Irak; kod ekstremnih desničara npr. poziv na odbranu „evropskih, hrišćanskih vrijednosti”; kod ekstremnih ljevičara na zaštitu „ugroženih manjina”, itd.).

NAVEŠĆEMO NAJZNAČAJNIJE DRUŠTVENE MREŽE I APLIKACIJE KOJE EKSTREMISTIMA SLUŽE ZA MEĐUSOBNU KOMUNIKACIJU I PROPAGANDU ALI I REGRUTOVANJE POTENCIJALNO NOVIH ČLANOVA.

Facebook je društvena mreža koja je prema svim statistikama i dalje najpopularnija na svijetu. Koriste je i razni ekstremisti za svoju propagandu. Od nedavno, Facebook je počeo da cenzuriše sve nasilne i ideološke sadržaje koji se dovode u vezu sa ekstremizmom i terorizmom. Facebook je bio zloupotrebljavan od ISIS-a za propagandne poruke ali je takođe instrument koji koriste ostali ekstremisti za širenje svojih toksičnih ideologija.

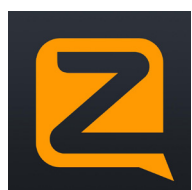
Twitter je medijska platforma koja je imala veliku popularnost kod pristalica ISIS-a. Mogućnost re-tvitovanja i dijeljenja sadržaja sa velikim brojem ljudi je ovu društvenu mrežu učinila značajnom za širenje terorističke propagande.

Instagram omogućava komunikaciju fokusiranu prvenstveno na fotografijama, što su iskoristili razni ekstremisti za plasiranje svoje ideološke propagande.

Telegram je enkriptovana aplikacija, što znači da je navodna privatnost poziva i poruka među korisnicima zagarantovana, za razliku od nekih drugih aplikacija koje mogu biti pod nadzorom država i njenih bezbjednosnih službi. Ova aplikacija nudi mogućnost samouništenja poruka sa namještenim tajmingom, dok se kao lozinka za otvaranje poruka može koristiti i slika. Zbog toga je (između ostalog) ova aplikacija atraktivna među ekstremistima. U nekim zemljama je njeno korišćenje ograničeno ili čak zabranjeno.

Zello aplikacija je posebno interesantna za ekstremiste jer djeluje po principu „voki-tokija” i daje mogućnost više kanala, tj. povezivanja sa velikim brojem osoba. Zbog toga su neke ekstremističke grupe koristile Zello za organizovanje ideoloških predavanja, zahvaljujući kojima su regrutovali mlade ljude.

Youtube je platforma koja se prvenstveno koristi za plasiranje video zapisa. To pogoduje svim vrstama ekstremizma za širenje ideološke propagande, s tim što je Youtube uveo kontrolu violentnih sadržaja i cenzuru govora mržnje.

Gab je alternativna aplikacija pretežno popularna u redovima ekstremnih desničara. Njena primamljivost je u tome što omogućava apsolutnu slobodu govora (bez cenzure), što znači da dozvoljava i upotrebu govora mržnje. Uprkos velikom broju korisnika, izbačena je sa Google Play Store, zbog političke nekorektnosti (tj. govora mržnje).

Osim navedenih platformi, postoje i one alternativne, koje su manje atraktivnije ali koje takođe služe ekstremistima za plasiranje govora mržnje, manipulaciju i propagandu. Tako na primer, ekstremni desničari koriste platformu 8Chan koja garantuje apsolutnu slobodu govora, dok su se članovi ISIS-a u posljednje vrijeme prebacili na aplikacije RocketChat i ZeroNet. Za odlazak na ratišta u Siriju i Irak, mladi (posebno ženska populacija) širom svijeta su obično koristili aplikacije ASK.FM i Tumblr.

Prijedlog za rad na času sa đacima: Dobro se informišite o svim opasnostima koje prijetе na internetu kada je riječ o regrutaciji mladih za ekstremističke grupe i prezentujte saznanja svojim učenicima. U slučaju da ne posjedujete dovoljno znanja iz ove oblasti angažujte stručnjaka koji bi na kreativan način učenicima objasnio kako treba da se ponašaju u onlajn prostoru i prepoznaju uticaj ekstremističkih grupa. Objasnite učenicima da ponašanje u virtuelnom prostoru povlači odgovornost i da ništa nije bezazleno, kako se to njima čini. Izgradite kod svojih učenika bezbjednosnu kulturu o ponašanju na internetu. **Evo nekoliko najbitnijih savjeta:**

- ◇ Učenik treba da izbjegava stupanje u kontakt sa nepoznatim licima na internetu.
- ◇ Učenik ne bi trebalo da šalje svoje lične podatke (adresu, broj telefona...) i fotografije nepoznatim licima.
- ◇ Učenik bi trebalo da prijavi roditeljima, školi, prijateljima, policiji ukoliko ga neko uznemirava, ucjenjuje ili vrbuje za nasilne aktivnosti.
- ◇ Učenik treba da prepozna govor mržnje i da ne učestvuje u njemu u onlajn prostoru.
- ◇ Učenik mora da zna da je anonimnost na internetu privid i da se svaka vrsta neprihvatljivog ponašanja u onlajn prostoru može registrovati.
- ◇ Škole bi trebalo da naprave programe za filtriranje (na školskim računarima), zahvaljujući kojem bi se ograničavale pretrage na internetu koje se tiču neprihvatljivog sadržaja (pornografija, nasilje...).

8. EDUKACIJA UČENIKA O EKSTREMIZMU KROZ IGRU

Pred Vama su neke od ideja kako da na kreativan način pristupite učenicima sa ciljem prevencije ekstremizma. Napravili smo nekoliko igara, zahvaljujući kojima će se učenici bolje informisati o opasnostima ekstremizma. Cilj svih igara je edukacija učenika, širenje empatije, tolerancije, isticanje demokratskih i multikulturalnih vrijednosti na zabavan i interesantan način. Napomena: Ove igre su prevashodno namijenjene srednjoškolcima i učenicima starijih razreda osnovne škole.

1. IGRA BR.1: „KUTIJA BRIGE I ODGOVORA”

Napravite „Kutiju brige i odgovora”³⁸ u koju će učenici moći anonimno da ubace pitanja koja ih muče, a koja možda (iz nekog razloga) ne bi smjeli javno da postave. Nakon toga se pitanja čitaju javno i profesor daje odgovore. U slučaju da profesor nije siguran da može odmah odgovoriti na postavljena pitanja, treba naknadno da se pripremi i tek onda na nekom od sljedećih časova da pruži adekvatan odgovor. U slučaju da se smatra nekompetentnim za određena pitanja, profesor može zatražiti pomoć stručnih lica: pedagoga, psihologa, policije... Profesor može zadati određenu temu koja je bezbjednosno aktuelna u okviru koje će učenici postavljati pitanja, a postoji mogućnost da učenici po slobodnom izboru postavljaju pitanja na temu koja ih brine (i interesuje).

2. IGRA BR. 2: „HODANJE U TUĐIM CIPELAMA”

Njegovajte empatiju kod učenika! Veoma je važno da naša djeca imaju sposobnost saosjećanja sa drugim ljudima. Na taj način će prevazići podijeljenost po principu „Mi” i „Oni” i moći će da razumiju probleme drugih religijskih, etničkih, rasnih ili bilo kojih drugih grupa. Napravite simulaciju nekog događaja. Uzećemo primjer savremene migrantske krize – milioni ljudi su bili primorani da napuste svoje domove zbog ratova u Siriji i Iraku. Navedite primjer neke migrantske priče iz medija, predstavite je đacima, a potom insistirajte od njih da preuzmu ulogu migranta i naprave simulaciju događaja. Ovo može biti interesantno za učenike, jer uključuje kreativnost i glumu. Možete im postavljati sljedeća pitanja, kako bi ih podstakli da „uđu u ulogu”:

- Kako se osjećaš što si morao/la da napustiš svoj dom?
- Šta ti najteže pada kao migrantu?
- Kako su te prihvatili u novoj sredini?

³⁸Za ovo je potrebna obična kartonska kutija koju možete uljepšati bojama, kolaž papirom, itd. Na kutiji napišite „Kutija brige i odgovora”. Zadatak učenika je da anonimno napišu pitanja i ubace u ovu kutiju, na koja će kasnije profesor dati odgovore.

- Šta se desilo sa tvojom porodicom? (Da li su sa tobom, da li ti nedostaju?...)
- Koja je trenutno tvoja najveća želja?

Napomena: profesor može postavljati proizvoljno još neka dodatna pitanja koja smatra svrsishodnim tokom ove radionice. Učenik odgovara ad hoc, bez ikakve pripreme, koristeći maštu i improvizaciju.

3. IGRA BR. 3: „BUDI KUL, RECI NE”

Igrajte igru „Budi kul, reci NE”. Ova igra ima za cilj da edukuje učenike o svim opasnostima ekstremizma i kroz primjere životnih priča (prije svega mladih ekstremista i terorista) pokaže greške mladih ljudi koji su odlučili da krenu putem ekstremizma. Poenta je da osnažimo naše učenike da kažu „ne” svim negativnim pojavama, uključujući i ekstremizam. Poželjno je izabrati nekoliko primjera u kojima su mladi ljudi, umjesto da završe fakultete, osnuju porodice, uživaju u mladosti i druženju, izabrali „put pakla”³⁹, tj. ekstremizma/terorizma. Treba ukazivati na to koliko su izgubili, odlučujući se za pripadnost nekoj ekstremističkoj grupi (neki su ubijeni, drugi su u zatvoru i stigmatizovani za čitav život...). Potom, treba postaviti pitanje učenicima šta oni misle kakvi bi bili životi tih ekstremista i terorista, da nisu krenuli stranputicom, već da su vodili živote kao ostali njihovi vršnjaci? Na ovaj način profesor podstiče maštu učenika ali i zaključak da je ekstremizam loš životni put, te da nije „kul”. Napomena: Koristite realne primjere iz prakse koji se lako mogu naći u medijima. Poželjno je da profesor pronađe slike ekstremista o kojima se govori i postavi ih tokom igre na kompjuteru ili video bimu. Time se postiže snažniji efekat priče.

4. IGRA BR. 4: „FOKUSIRAJ SE NA DOBRE STVARI”

Ova igra ima za cilj da stavi akcenat na dobre i pozitivne primjere u našem okruženju. I sami smo svjesni da živimo u vremenu punom izazova – mladi ljudi su „bombardovani” negativnim narativima, nasilnim i neprikladnim sadržajem, kako u realnom životu, tako i u medijskom prostoru. Organizujte čas tako da se fokusirate na neke pozitivne primjere iz lokalne, nacionalne ili međunarodne sredine. Izaberite neki događaj ili ličnost koja služi za primjer. To može biti recimo, osoba koja je pomogla nekome u nevolji, humanitarna akcija u kojoj je učinjeno neko dobro djelo, sportski i naučni uspjesi, itd. Jednom mjesечно organizujte ovu igru u kojoj će učenici imati zadatak da predlože nekoliko takvih dobrih primjera (i obrazlože zašto su baš njih odabrali, šta ih je inspirisalo, zašto smatraju da je to dobro, kako to utiče na čitavo društvo..). Podstaknite diskusiju između učenika. Nakon predlaganja pozitivnih primjera organizujte javno glasanje i izaberite pobjednika mjeseca. Igru treba sprovoditi svakog mjeseca, a

³⁹Tendenciozno treba koristiti ove izraze kako bi pojačali emotivni doživljaj kod učenika.

na kraju školske godine izabrati ličnost ili događaj godine. Ovom igrom se podstiče pozitivan vrijednosni sistem kod učenika i isticanje dobrih primjera u društvu.

9. KAKO RAZGOVARATI SA UČENICIMA O EKSTREMIZMU?

Uloga profesora je takva da aktivno učestvuje u socijalizaciji učenika. Pored porodice, škola je drugi najznačajniji stub za socijalizaciju naše omladine. Iz tog razloga je od primarnog značaja na koji način profesor razgovara sa đacima o teškim temama kakva je i tema ekstremizma. Razgovor o ekstremizmu, terorizmu i radikalizaciji zahtijeva mnogo više vještina i znanja u odnosu na druge teme. Zbog toga profesori moraju biti dobro pripremljeni. Najmanje poželjna varijanta je ćutati o važnim temama i ignorisati ih. U tom slučaju učenici mogu potražiti odgovore na drugim opasnim mjestima, što ih direktno može gurnuti u ruke ekstremista.

KAKO PROFESOR TREBA DA RAZGOVARA O EKSTREMIZMU SA ĐACIMA?

1. Kao prvo, da bi razgovarao na ovu temu profesor mora da ima određeno znanje (koje će nadajmo se steći iz priručnika). Poželjno je da se informiše o aktuelnim okolnostima koje se tiču ekstremizma i radikalizacije.

2. Druga bitna stvar je način na koji će pristupiti ovoj temi. Ovdje se očekuje objektivan pristup temi, sa ciljem stvaranja kritičkog mišljenja kod učenika. Koriste se činjenice i provjerene informacije. Treba raditi na širenju empatije kod mladih ljudi, kako bi bili tolerantni i spremni na suživot sa drugim religijskim, etničkim i ostalim manjinskim grupama. U razgovoru sa učenicima profesor treba da posjeduje vještinu slušanja – bez osuđivanja. Mladi ljudi ne vole osuđujući ton. Velika je vještina profesora ukoliko umije da razvija dijalog među svojim đacima, insistirajući na međusobnom uvažavanju različitih mišljenja. Uvijek treba insistirati na argumentima i primjerima. Poželjno je insistirati na pozitivnim narativima i izbjegavati agresivne verbalne ispade učenika. Tema ekstremizma je obojena emocijama i treba voditi računa da se ne uđe na „klizav teren”.

KOJE TEME TREBA FORSIRATI KAO PREVENCIJU EKSTREMIZMU?

Ljudska prava – Razgovarajte o istorijatu ljudskih prava, navedite relevantne primjere (Martin Luter King, Mahatma Gandhi, Rosa Park...).

Rodna ravnopravnost – Povedite razgovor o pravima žena i muškaraca, osvrnite se na njihov razvoj kroz istoriju. Možete otvoriti diskusiju o

tome koliko su napredovala prava žena. Navedite primjere porodičnog nasilja kao društveno i vrijednosno neprihvatljive.

Religija – Ukažite na pojam sekularizma ali i na prava svakog da ispoljava svoja religijska osjećanja i uvjerenja. Možete navesti citate iz različitih religija koji promovišu mir i ljubav.

Evropski sistem vrijednosti – Ukažite na to koje su to fundamentalne evropske vrijednosti kojima stremlji EU.

Istorija – Njeguajte kulturu sjećanja uz poštovanja prava drugih.

9.1. NAJČEŠĆE POSTAVLJANA PITANJA

Radeći sa učenicima profesor može doći u niz neprijatnih situacija koje se tiču tema ekstremizma, radikalizacije, terorizma i nasilja. Upravo zbog toga ćemo navesti nekoliko kritičnih pitanja i situacija, sa mogućim rješenjima i objašnjenjem kako profesor treba i može da reaguje.

1. Šta da kažem učenicima kada me pitaju da prokomentarišem neki ekstremistički/teroristički događaj?

Odgovor: Mnogi profesori izbjegavaju da razgovaraju o ovim temama upravo zbog njihove političke osjetljivosti ali i zbog činjenice da nisu stručni za njih. Imajte na umu, da ukoliko ne dobiju odgovore od Vas, učenici će ih potražiti na nekom drugom mjestu. Ključna stvar je da profesor barata činjenicama i da bude dobro pripremljen za razgovor sa učenicima. Ukoliko niste spremni, recite da ćete o tome razgovarati na sljedećem času (i obavezno ispunite ovo obećanje). Profesor bi trebalo da podstakne dijalog između učenika, uz obavezno insistiranje na međusobnom uvažavanju u razgovoru. Ne treba vezivati ekstremizam za neku religiju, naciju, rasu ili bilo koju grupu. Ukoliko učenik navede primjer pojedinca iz neke nacije/rase/religije koji je izvršio teroristički akt, bilo bi dobro (kao protivtežu) navesti pozitivan primjer nekog drugog pripadnika iz te iste zajednice koji je pak, dobar primjer (borac za ljudska prava, sportista, glumac...). Ukoliko tokom ovakvih vrsta diskusija primijetite da neki učenik otvoreno podržava ekstremizam i terorizam odmah treba reagovati: registrovati takvo ponašanje učenika, obavijestiti nadležne osobe u školi, roditelje, nadležnu osobu na nivou lokalne samouprave i po potrebi Tim za pomoć i zaštitu i Nacionalni operativni tim za prevenciju i suzbijanje radikalizacije i nasilnog ekstremizma.

2. Kako reagovati kada se učenici pozivaju na „teorije zavjere” i iskreno vjeruju da se čitav jedan narod može urotiti protiv nekog drugog naroda?

Odgovor: Najprije im treba objasniti da je „zavjera” jednog naroda protiv drugog tehnički nemoguća, jer ona podrazumijeva visok stepen konspiracije, tj. tajnovitosti, što je otežavajuća okolnost kada je u pitanju veliki broj ljudi. Potom treba ukazati na heterogenost, tj. različitost ljudi, bez obzira što pripadaju istoj naciji/religiji/rasi. Ako insistiraju na tome da su ovakve informacije pročitali u nekim knjigama, časopisima, na internetu, televiziji, aludirajte na njihovu kritičku svijest i ukažite da se danas širom svijeta mogu čuti razne lažne vijesti i informacije i da bi bilo poželjno da sa rezervom prihvate takvu vrstu podataka. Objasnite im da ovakve „teorije zavjere” utiču na osjećanja pojedinca iz prozvanih grupa i da mogu voditi diskriminaciji, što je štetna i nepoželjna pojava.

3. Kako reagovati ako neki učenik diskriminiše (pod ovim se podrazumijeva verbalno ali i fizičko nasilje) drugog učenika na osnovu vjerske/nacionalne/rasne/rodne osnove?

Odgovor: Najprije treba porazgovarati sa učenikom koji sprovodi diskriminaciju, vidjeti odakle potiče takav stav, a potom obavijestiti stručne službe u školi (pedagog, psiholog, direktor) i roditelje. Poželjno je uključiti i školske drugare u rješavanju ovakve situacije. Cilj je da se eliminišu predrasude i da čitava bliska okolina problematičnog učenika radi na rješavanju ovog problema. U ovakvim situacijama pomažu zajedničke radionice, razgovori, uticaj bliskog okruženja.

4. Šta raditi kada učenik iz vjerskih ubjeđenja odbija da izvršava školske obaveze (izbjegava fizičko vaspitanje, prisustvovanje određenim časovima čiji program je u suprotnosti sa njegovim religijskim dogmama, ne dolazi određenim danima u školu jer mu to religija zabranjuje...)?

Odgovor: Treba insistirati na tome da živimo u sekularnoj državi i da svako ima pravo na svoje religijsko opredjeljenje ali da niko ne može svoja religijska uvjerenja nametati drugima. Školske obaveze su odvojene od bilo kakvih religijskih pravila i principa i moraju se poštovati. U ovakvoj situaciji je od suštinske važnosti obavijestiti roditelje i obavezno porazgovarati sa njima, posebno ukoliko su ovakvi rigidni stavovi potekli od njih. U slučaju da profesor primijeti da je riječ o nekoj radikalnoj interpretaciji religije koju su učenici usvojili u porodici, odmah treba reagovati, obavijestiti nadležne službe u školi i po potrebi socijalnu službu i policiju.⁴⁰

⁴⁰Ovakva reakcija je veoma bitna jer smo u praksi imali roditelje koji su bili pripadnici nekih destruktivnih sekti u koje su uvukli i svoju djecu. Pravovremenim djelovanjem svih stručnih službi djeca su izmještena iz takve porodice kod hranitelja, a roditelji su završili u mentalnoj ustanovi.

5. Šta da radim ako imam provjerena saznanja o tome da učenik posjećuje ilegalne vjerske ustanove u kojima se propovijedaju radikalne interpretacije religije?

Odgovor: Najprije provjerite tačnost ove informacije. Ukoliko je ona pouzdana odmah treba reagovati. Posjeta ovakvom tipu ustanova ne znači da je učenik radikalizovan (možda je samo radoznao) ali može biti i vrlo ozbiljan pokazatelj radikalizacije. Osim što bi trebalo obavijestiti roditelje i školske stručne službe, Tim za pomoć i zaštitu i Nacionalni operativni tim za prevenciju i suzbijanje radikalizacije i nasilnog ekstremizma i poželjno je slučaj (po potrebi) prijaviti policiji.

6. Kako profesor može biti siguran da je učenik počeo da se radikalizuje?

Odgovor: Ovo je veoma bitno pitanje jer mnogi učenici pokazuju neprihvatljive oblike ponašanja, koji mogu korespondirati sa znacima radikalizacije, a da se nisu radikalizovali. Često se radi samo o krizi identiteta koja je svojstvena mladim ljudima u procesu odrastanja. Pobuna protiv autoriteta, kontroverzni stavovi kojima žele da šokiraju, mladalački bunt, želja za avanturizmom... samo su neki oblici ponašanja karakterističnih za tinejdžere. Obratite pažnju na znake radikalizacije i tabelu faktora rizika koje smo naveli u ovom priručniku. Ukoliko se poklapa više takvih pokazatelja odmah treba reagovati. Samo jedan pokazatelj često nije dovoljan ali i na njega svakako treba obratiti pažnju. Ovdje značajnu ulogu ima školski psiholog/pedagog.

7. Da li se učenik radikalizovao i postao nasilni ekstremista ukoliko pokazuje religioznost?

Odgovor: Treba napraviti razliku između prava na vjeroispovijest (što je ustavom zagarantovano pravo) i radikalne interpretacije religije. Ukoliko učenik osuđuje druge ili im zabranjuje nešto koristeći religijske argumente i nasilje, onda se može smatrati alarmantnom situacijom. Profesor treba da objasni svojim učenicima da žive u multikonfesionalnom i multikulturalnom društvu i da svako ima pravo na svoju religiju ali bez ugrožavanja prava drugih.

8. Kako reagovati ako učenik promoviše radikalna religijska ili ideološka uvjerenja među drugim učenicima i širi određene promotivne materijale koji su sa ekstremističkom i violentnom sadržinom?

Odgovor: U ovakvim situacijama profesor treba odmah da reaguje, jer postoji opasnost ne samo da je učenik radikalizovan, već i da će imati toksičan uticaj na svoje školske drugare. Poželjno je porazgovarati sa

učenikom i pitati odakle mu takvi stavovi (ili propagandni materijal), a potom obavijestiti školske službe koje bi trebalo da informišu roditelje, socijalnu službu i eventualno policiju, ukoliko se procijeni da je riječ o opasnim ideološkim sadržajima.

9. Kako profesor treba da reaguje ako primijeti da neka osoba koja je van škole širi promotivni materijal među učenicima sa ideološkim ili religijskim sadržajem koji sadrži elemente nasilja i ekstremizma?

Odgovor: Ovo je vrlo ozbiljna situacija u kojoj profesor urgentno treba da odreaguje jer je u pitanju pokušaj vrbovanja i radikalizacije učenika za potrebe neke ekstremističke grupe. Što prije treba informisati nadležene školske institucije, roditelje i policiju.

10. Zašto ja kao nastavnik moram da se bavim potencijalnom radikalizacijom i nasilnim ekstremizmom kod učenika? Zar to nije posao roditelja?

Odgovor: Uloga roditelja svakako podrazumijeva da se bave vaspitanjem svoje djece, ali nemojte zaboraviti da je i škola veoma važan stub socijalizacije. Sjetite se nekih svojih profesora koji su bili veoma značajni kao uzori i za Vaš proces odrastanja. Prosvjetni radnici utiču na stvaranje jednog boljeg i zdravijeg društva koje se tiče svih nas, a to se sprovodi procesom socijalizacije u kome i oni veoma aktivno učestvuju. Samo zajedničkim radom možemo spriječiti radikalizaciju koja vodi ka nasilnom ekstremizmu, a samim tim ćemo stvoriti jedno zdravo i perspektivno društvo, što je u interesu svih nas.

11. Da li ja kao profesor moram da imam odgovore na sva pitanja koja se tiču ekstremizma, a koje mi postave moji učenici?

Odgovor: Naravno da se od profesora ne očekuje da odmah ima spremne odgovore na sva pitanja koja se tiču ekstremizma, posebno ako se uzme u obzir obimno gradivo koje mora da spremi na predmetu koji predaje. Bilo bi poželjno da se informiše činjenicama u vezi sa problemom nasilnog ekstremizma, a ukoliko se ne osjeća spremnim da o tome razgovara sa svojim učenicima, slobodno može potražiti pomoć kompetentnog lica (nekog drugog profesora, stručnjaka iz oblasti bezbjednosti, policije, člana Tima za pomoć i zaštitu, člana Nacionalnog operativnog tima za prevenciju i suzbijanje radikalizacije i nasilnog ekstremizma, nacionalnog koordinatora za borbu protiv nasilnog ekstremizma...). Sve ove konsultacije sa stručnim licima se obavljaju pod ingirencijom škole, jer je veoma bitno ko i kako o ovako osjetljivim temama razgovara sa našom djecom.

12. Da li je u diskusiji sa učenicima o temi ekstremizma dobro koristiti primjere sa lokalnog i nacionalnog nivoa?

Odgovor: Budite oprezni i vjerujte svojoj procjeni i iskustvu. Ovakvi primjeri sa lokalnog i nacionalnog nivoa mogu biti mač sa dvije oštrice. Sa jedne strane mogu olakšati razumijevanje aktuelnih fenomena, ali takođe mogu uzrokovati emotivne i žustre rasprave. Za početak je bolje poći od nekih svjetskih primjera, kako bi profesor „opipao” puls svojih učenika. Time se postiže i jedan objektivniji pristup problemu.

13. Šta da radim ako primijetim da su roditelji nekog od mojih učenika radikalizovani i skloni nasilnom ekstremizmu?

Odgovor: Najprije morate biti sigurni da imate pouzdanu informaciju o ovakvoj pojavi. Potom treba obavijestiti nadležne školske institucije, Tim za pomoć i zaštitu, Nacionalni operativni tim za prevenciju i suzbijanje radikalizacije i nasilnog ekstremizma, a onda i policiju. Veoma je opasno ako dijete raste u jednom takvom okruženju, jer postoji osnovana pretpostavka da će pored takvih roditelja i ono postati radikalizovano i usvojiti ekstremistički sistem vrijednosti.

14. Da li bezbjednost profesora može biti ugrožena ako se bavi ovako senzitivnim temama, poput ekstremizma?

Odgovor: Najbitnije od svega je kakav pristup ima profesor. On mora biti neutralan, objektivan i raspolagati činjenicama tokom bilo kakve diskusije ili predavanja na temu nasilnog ekstremizma. Njegova uloga je - uloga moderatora i vaspitača. Profesor ima zadatak da probudi kritičku svijest kod svojih učenika i da razjasni određene dileme učenika. Moć profesora je u tome da vaspitava svojim primjerom, jer posjeduje određeni autoritet kod učenika. U tom slučaju bezbjednost profesora nije ugrožena. Ono na šta bi svaki profesor trebalo da obrati pažnju kod ovako osjetljivih tema jeste da izbjegava koncept „crno-bijelo”, generalizaciju („svi pripadnici nekog naroda/religije/rase su dobri/loši”) i prevelik emotivni upliv. Od profesora se očekuje „hladna glava i mirno srce”, kao i raspolaganje činjenicama.

15. Šta da radim ako primijetim da neko od profesora radi na indoktrinaciji svojih učenika, širenjem ekstremističke propagande i ekstremističkih stavova?

Odgovor: Ovo je posebno osjetljiva situacija jer se radi o Vašim kolegama koji postupaju neprofesionalno, te treba odmah odreagovati kako biste zaštitili učenike. U tom slučaju je poželjno da obavijestite direktora škole, a potom i Tim za pomoć i zaštitu i Nacionalni operativni tim za prevenciju i suzbijanje radikalizacije i nasilnog ekstremizma. Ukrajnjem slučaju, ukoliko to procijeni, školska uprava treba da obavijesti policiju (posebno ukoliko je profesor agresivan prema učenicima).

10. EVIDENTIRANJE NEPRIHVATLJIVIH OBLIKA PONAŠANJA⁴¹

Sprječavanje nasilnog ekstremizma u osnovnim i srednjim školama može biti realizovano zahvaljujući profesorima koji će pratiti i evidentirati neprihvatljive oblike ponašanja svojih učenika. U skladu sa time predlažemo specifičan način evidentiranja koji je prilagođen ovoj temi.

1. Koji je cilj evidentiranja?

Za kontinuiranu i uspješnu prevenciju nasilnog ekstremizma je od suštinske važnosti voditi evidentiranje neprihvatljivih oblika ponašanja koji mogu ukazivati na neku vrstu nasilnog ekstremizma i radikalizacije. Osnovni cilj evidentiranja je rano prepoznavanje faktora rizika, kako bi se na vrijeme krenulo sa prevencijom nasilnog ekstremizma i radikalizacije. Postojeće evidentiranje će omogućiti preduzimanje adekvatnih mjera, kojima bi se neprihvatljivi oblici ponašanja (poput ekstremizma) sasjekli u korijenu.

2. Ko vodi evidentiranje?

Evidentiranje u pisanoj formi najprije sprovodi profesor, a potom je dostavlja direktoru koji formira Tim (školski psiholozi i pedagozi, razredni starešina...). Tim bi trebalo da, nakon reagovanja profesora, preduzme sve pedagoško vaspitne mjere kojima se može spriječiti dalje širenje ekstremističkih ideja kod učenika. Ukoliko procijeni da postoji opravdana potreba, Tim treba da angažuje socijalne radnike, a u posebno osjetljivim situacijama može određeni slučaj prijaviti i policiji.

3. Kako izgleda evidentiranje?

Evidentiranje se sprovodi na osnovu Formulara za evidentiranje neprihvatljivih oblika ponašanja učenika (Formular se nalazi na kraju Priručnika, kao Prilog br. 2) koji je izgrađen iz dva dijela:

1- Formular za opis faktora rizika (Tabela 1).

Formular sadrži sljedeće podatke: ime i prezime evidentiranog učenika, vrstu rizika (R), detaljan opis rizika, ime i prezime nastavnika koji je primijetio neprihvatljivo ponašanje i datum.

⁴¹ Autorka je napravila ovu formu evidentiranja po uzoru na „Evidenciju o neprihvatljivim oblicima ponašanja i zaštiti učenika” iz Priručnika „Program (sekundarne) prevencije neprihvatljivih oblika ponašanja i zaštite učenika u osnovnim školama kantona Sarajevo: Materijal za obuku nastavnika i stručnih saradnika, Ministarstvo za obrazovanje, nauku i mlade kantona Sarajevo, 2019, Sarajevo. Lista u ovom udžbeniku je značajno modifikovana, promijenjena i prilagođena potrebama društva u Crnoj Gori.

2- Lista faktora rizika (Tabela 2).

Ova lista sadrži 20 najkarakterističnijih faktora rizika na koje posebno treba obratiti pažnju. U zadnjoj koloni se nalazi mogućnost za upis nekog novog faktora rizika koji nije naveden na listi, a koji nastavnik percipira kao bitan za prepoznavanje ekstremističkog ponašanja.

4. Kako se čuva evidentiranje?

Evidentiranje formulara za opis rizika se čuva u zasebnom arhivskom dijelu, za koji odgovara nadležno lice (imenovano od strane uprave škole). Na kraju godine se dokumentacija uništava od strane nadležnog lica, o čemu se sačinjava komisijski zapisnik. Podaci se mogu čuvati samo statistički i zbirno, kako bi se zaštitila privatnost podataka.

5. Da li se ovo evidentiranje sprovodi nad svim učenicima?

Ne. Ono se sprovodi samo nad onim učenicima kod kojih je nastavnik primijetio neki od navedenih faktora rizika.

6. Šta radi stručna služba nakon primanja evidentiranja neprihvatljivog ponašanja?

Direktor sa stručnom službom ima obavezu da napravi „Personalni program podrške”, koji je specifičan od slučaja do slučaja. Ovaj program se završava (a podaci iz njega uništavaju) tek kada se uspješno privede kraju (u najboljem interesu učenika) ili kada se iz nekog drugog razloga njegovo sprovođenje prekine.

Napomena: Ukoliko postoji bilo kakva bojazan od zloupotrebe pisane evidencije, profesor može na osnovu liste faktora rizika identifikovati nepoželjno ponašanje učenika, a potom usmeno prijaviti stručnoj službi u školi.

⁴²Personalni program podrške se sprovodi na osnovu procjene stručne službe koja je izgrađena od direktora, nastavnika i stručnog osoblja (pedagoga, psihologa, direktora). On može uključivati razgovor sa psihologom, roditeljima, Timom za pomoć, Nacionalnim operativnim timom za prevenciju i suzbijanje radikalizacije i nasilnog ekstremizma. Takođe može uključiti procjenu policije, društveni angažman učenika, pomoć školskih drugara kroz otvorene razgovore itd.

11. POJMOVNIK

Radikalizacija koja vodi ka nasilnom ekstremizmu i terorizmu je dinamičan proces u kome pojedinac postepeno prihvata terorističko nasilje kao mogući, možda čak i legitiman, način djelovanja. To na kraju može, mada ne mora, navesti tu osobu da zagovara, podržava ili učestvuje u terorizmu.

Ekstremizam je ponašanje i mišljenje na granici dozvoljenog sa tendencijom da se ta granica pređe, a što je u suprotnosti sa pravnim, običajnim i kulturološkim normama jednog društva. Kao takav, ekstremizam je uvijek nepoželjna pojava iz razloga što narušava tekovine savremene demokratije i vladavinu prava. Njegova suštinska odrednica je upotreba nasilja ili sklonost ka nasilju, koja ne mora uvijek biti sprovedena u praksi.

Nasilni ekstremizam je zagovaranje, podržavanje, pripremanje ili na bilo koji drugi način davanje podrške (ili opravdanja) ideološki motivisanom nasilju u cilju ostvarivanja socijalnih, ekonomskih ili političkih ciljeva.

Direktna radikalizacija je proces u kome se pojedinac direktno u kontaktu sa članovima ekstremističke/terorističke grupe indoktrinira.

Indirektna radikalizacija je proces u kome se pojedinac često samostalno indoktrinira (pa se zove i samostalna radikalizacija), uglavom zahvaljujući propagandnom sadržaju na internetu ili preko nekih drugih medijskih glasila.

Radikalizacija u zatvorima je proces koji se sprovodi u zatvorskim uslovima i to od strane ekstremista koji svojom ideologijom mogu „zaraziti” i ostale zatvorenike koji nisu bili pripadnici ekstremističke grupe.

Faktori odbijanja kod radikalizacije koja može voditi ka nasilnom ekstremizmu i terorizmu su postojeće društvene, političke i ekonomske okolnosti koje pojedinca odbijaju od uobičajenih prihvatljivih društvenih vrijednosti.

Faktori privlačenja kod radikalizacije koja može voditi ka nasilnom ekstremizmu i terorizmu su sve aktuelne društvene, političke i ekonomske okolnosti koje utiču na pojedinca da usvoji violentne ideološke sadržaje i/ili uđe u ekstremističku grupu.

Personalni faktori kod radikalizacije koja može voditi ka nasilnom ekstremizmu i terorizmu uključuju određene personalne karakteristike individue (karakter, patologija, emotivni okidači...) koje su generisale nasilni ekstremizam.

Terorizam je političko nasilje koje je usmjereno protiv neke ili nečije vlasti i koje se sprovodi različitim sredstvima i metodima uz pomoć širenja staha i zastrašivanja, kako bi se realizovali određeni politički ciljevi.

Navijač je osoba koja pruža podršku određenom sportskom klubu (ili državnoj reprezentaciji), bez upotrebe nasilja.

Huligan je osoba koja koristi sportski događaj da bi promovisala violentno ponašanje usmjereno prema materijalnim stvarima i ljudima.

Huliganizam je nasilno ponašanje kojim dio publike inspirisan sportskim događajima, kroz pripadanje određenoj navijačkoj grupi pokazuje svoj personalni identitet i vrijednosni sistem, uništavanjem materijalnih stvari ili (verbalnim ili fizičkim) napadom na protivnika.

Strani teroristički borci su one individue koje su napustile zemlju čije državljanstvo posjeduju i otišle u drugu državu da bi se priključile terorističkoj grupi sa cijem terorističke obuke, pripreme i/ili izvršenja terorističkog akta.

„Usamljeni vukovi” – pojedinci koji su se sami radikalizovali, obično uz pomoć ideološkog i propagandnog sadržaja na internetu, a bez ličnog kontakta sa ekstremistima i teroristima.

STRATEŠKI, INSTITUCIONALNI I ZAKONSKI OKVIR PREVENCIJE NASILNOG EKSTREMIZMA

- * Strategija suzbijanja nasilnog ekstremizma za period 2016–2018. godine.
- * Prelazni Akcioni plan za 2019. godinu.
- * Strategija prevencije i suzbijanja radikalizacije i nasilnog ekstremizma za period 2020–2024. (sa Akcionim planom za 2020. godinu). U novoj Strategiji se jasno definišu strateški i operativni ciljevi prevencije i borbe protiv radikalizacije i nasilnog ekstremizma (više o tome vidjeti na sajtu <https://zajednoprotovekstremizma.me>)
- * Nacionalni međuresorski tim za praćenje sprovođenja Akcionog plana za implementaciju Strategije suzbijanja nacionalnog ekstremizma, oformljen 2018.
- * Tim za pomoć i zaštitu oformljen je 31. maja 2019. godine.
- * Uspostavljen je web sajt <https://zajednoprotovekstremizma.me>
- * Nacionalni međuresorski operativni tim za implementaciju Akcionog plana za sprovođenje Strategije – **besplatan telefonski broj 080 12 12 12**
- * E mail: kontakt@cirt.me, Ministarstvo javne uprave zajednoprotovekstremizma@cdtmn.org, NVO Centar za demokratsku tranziciju
- * Oformljena je nacionalna Platforma za borbu protiv nasilnog ekstremizma i radikalizacije koji vode ka terorizmu. Osnovni cilj platforme je umrežavanje i sinergija između najznačajnijih subjekata borbe protiv ekstremizma: državnih institucija, organa lokalne samouprave, nevladinog sektora, akademske zajednice, medija, vjerskih zajednica, itd. Platforma se zasniva na nacionalnim, regionalnim i međunarodnim dokumentima i inicijativama.

Najbitniji članovi Krivičnog zakonika Crne Gore koji se tiču ekstremizma i terorizma:

Izazivanje nacionalne, rasne i vjerske mržnje, Član 370

1. Ko javno podstiče na nasilje ili mržnju prema grupi ili članu grupe koja je određena na osnovu rase, boje kože, religije, porijekla, državne ili nacionalne pripadnosti, kazniće se zatvorom od šest mjeseci do pet godina.
2. Kaznom iz stava 1 ovog člana kazniće se i ko javno odobrava, negira postojanje ili značajno umanjuje težinu krivičnih djela genocida, zločina protiv čovječnosti i ratnih zločina učinjenih protiv grupe ili člana grupe koja je određena na osnovu rase, boje kože, religije, porijekla, državne ili nacionalne pripadnosti, na način koji može dovesti do nasilja ili izazvati mržnju prema grupi lica ili članu takve grupe, ukoliko su ta krivična djela utvrđena pravosnažnom presudom suda u Crnoj Gori ili međunarodnog krivičnog suda.
3. Ako je djelo iz st. 1 i 2 ovog člana učinjeno prinudom, zlostavljanjem, ugrožavanjem sigurnosti, izlaganjem poruzi nacionalnih, etničkih ili vjerskih simbola, oštećenjem tuđih stvari, sknavljenjem spomenika, spomenobilježja ili grobova, učinilac će se kazniti zatvorom od jedne do osam godina.

Terorizam, Član 447

1. Ko u namjeri da ozbiljno zastraši građane ili da prinudi Crnu Goru, stranu državu ili međunarodnu organizaciju da što učini ili ne učini, ili da ozbiljno ugrozi ili povrijedi osnovne ustavne, političke, ekonomske ili društvene strukture Crne Gore, strane države ili međunarodne organizacije, učini jedno od sljedećih djela:
 1. napad na život, tijelo ili slobodu drugoga,
 2. otmicu ili uzimanje talaca,
 3. uništenje državnih ili javnih objekata, saobraćajnih sistema, infrastrukture uključujući i informacijske sisteme, nepokretne platforme u epikontinentalnom pojasu, opšteg dobra ili privatne imovine koje može da ugrozi živote ljudi ili da prouzrokuje znatnu štetu za privredu,
 4. otmicu vazduhoplova, broda, sredstva javnog prevoza ili prevoza robe koja može da ugrozi život ljudi,
 5. izrada, posjedovanje, nabavljanje, prevoz, snabdijevanje ili upotreba oružja, eksploziva, nuklearnog ili radioaktivnog materijala ili uređaja, nuklearnog, biološkog ili hemijskog oružja,
 6. istraživanje i razvoj nuklearnog, biološkog ili hemijskog oružja,
 7. ispuštanje opasnih materija ili prouzrokovanje požara, eksplozije ili poplave ili preduzimanje druge opšteopasne radnje koja može da ugrozi život ljudi,

⁴³<https://www.paragraf.me/propisi-crnegore/krivicni-zakonik-crne-gore.html>, 01.02.2020.

8. ometanje ili obustava snabdijevanja vodom, električnom energijom ili drugim energentom koje može da ugrozi život ljudi, kazniće se zatvorom najmanje pet godina.
2. Ko prijeti izvršenjem krivičnog djela iz stava 1 ovoga člana, kazniće se zatvorom od šest mjeseci do pet godina.
3. Ako je usljed djela iz stava 1 ovog člana nastupila smrt jednog ili više lica ili su prouzrokovana velika razaranja, učinilac će se kazniti zatvorom najmanje deset godina.
4. Ako je pri izvršenju djela iz stava 1 ovog člana učinilac sa umišljajem lišio života jedno ili više lica, kazniće se zatvorom najmanje dvanaest godina ili zatvorom od četrdeset godina.

Javno pozivanje na izvršenje terorističkih djela, Član 447a

Ko javno poziva ili na drugi način podstiče na vršenje krivičnog djela iz člana 447 ovog zakonika, kazniće se zatvorom od jedne do deset godina.

Vrbovanje i obučavanje za vršenje terorističkih djela, Član 447b

1. Ko u namjeri izvršenja djela iz člana 447 ovog zakonika, vrbuje drugog da izvrši ili učestvuje u izvršenju tog djela ili da se pridruži grupi ljudi ili kriminalnom udruženju ili kriminalnoj organizaciji radi učestvovanja u izvršenju tog krivičnog djela, kazniće se zatvorom od jedne do deset godina.
2. Kaznom iz stava 1 ovoga člana kazniće se i ko u namjeri izvršenja krivičnog djela iz člana 447 ovog zakonika, daje uputstva o izradi i korišćenju eksplozivnih naprava, vatrenog ili drugog oružja ili štetnih ili opasnih materija ili obučava drugog za izvršenje ili učestvovanje u izvršenju tog krivičnog djela.

Finansiranje terorizma, Član 449

1. Ko na bilo koji način obezbjeđuje ili prikuplja sredstva čija je namjena da se u cjelosti ili djelimično koriste za finansiranje vršenja krivičnih djela iz čl. 447, 447a, 447b, 447c, 447d i 448 ovog zakonika ili za finansiranje organizacija koje za cilj imaju vršenje tih djela ili pripadnika tih organizacija ili pojedinca koji za cilj ima vršenje tih djela, kazniće se zatvorom od jedne do deset godina.
2. Sredstvima iz stava 1 ovog člana smatraju se sva sredstva, materijalna ili nematerijalna, pokretna ili nepokretna, bez obzira na način sticanja i formu dokumenta ili isprave, uključujući elektronsku ili digitalnu, kojima se dokazuje svojina ili interes u odnosu na ta sredstva, uključujući bankarske kredite, putne čekove, novčane naloge, hartije od vrijednosti, akreditive i druga sredstva."
3. Sredstva iz stava 1 ovog člana oduzeće se.

Terorističko udruživanje, Član 449a

1. Ako se dva ili više lica udruže na duže vrijeme radi vršenja krivičnih djela iz čl. 447, 447a, 447b, 447c, 447d, 448 i 449 ovog zakonika, kazniće se kaznom propisanom za djelo za čije vršenje je udruženje organizovano.
2. Učinitelj djela iz stava 1 ovog člana koji otkrivanjem udruženja ili na drugi način spriječi izvršenje krivičnih djela iz stava 1 ovog člana, ili koji doprinese njegovom otkrivanju, kazniće se zatvorom do tri godine, a može se i osloboditi od kazne.

Učestvovanje u stranim oružanim formacijama, Član 449b

1. Ko protivno zakonu, drugim propisima ili pravilima međunarodnog prava vrbuje, regrutuje, priprema, organizuje, rukovodi, prevozi ili organizuje prevoz ili obučava pojedinca ili grupu ljudi u namjeri njihovog pridruživanja ili učestvovanja u stranim oružanim formacijama koje djeluju izvan Crne Gore, kazniće se zatvorom od dvije do deset godina.
2. Ko protivno zakonu, drugim propisima ili pravilima međunarodnog prava otputuje radi pridruživanja ili učestvovanja, pridruži se ili učestvuje u stranoj oružanoj formaciji koja djeluje izvan Crne Gore, pojedinačno ili u organizovanim grupama, kazniće se zatvorom od šest mjeseci do pet godina.
3. Ko neposredno ili preko trećeg lica nudi, daje, obezbjeđuje, traži, prikuplja ili prikriva finansijska sredstva, fondove, materijalna sredstva ili opremu koja je u cjelini ili djelimično namijenjena za izvršenje djela iz st. 1 i 2 ovog člana, kazniće se zatvorom od jedne do osam godina.
4. Ko javno poziva druge na izvršenje djela iz st. 1, 2 i 3 ovog člana, kazniće se zatvorom od šest mjeseci do pet godina.
5. Lice iz st. 1 do 4 ovog člana, koje otkrivanjem pojedinca ili grupe spriječi izvršenje krivičnog djela, kazniće se zatvorom od šest mjeseci do tri godine, a može se i osloboditi od kazne.
6. Stranom oružanom formacijom, u smislu ovog člana, smatra se teroristička organizacija, strana vojska ili policija, strana paravojna formacija ili parapolijska formacija osnovana protivno zakonu, drugim propisima ili pravilima međunarodnog prava.

Prilog 2

FORMULAR ZA EVIDENTIRANJE NEPRIHVATLJIVIH OBLIKA PONAŠANJA UČENIKA

FORMULAR ZA OPIS FAKTORA RIZIKA	
Ime i prezime učenika:	
Vrsta rizika (unijeti broj iz liste rizika):	R_____
Detaljan opis faktora rizika: _____ _____ _____	
Ime i prezime nastavnika koji je prepoznao rizik: _____ _____	
Datum: _____	

LISTA FAKTORA RIZIKA (Neprihvatljivi oblici ponašanja koji mogu ukazivati na neku vrstu ekstremizma)	
R1	Učenik/učenica je iznenada postao fizički agresivan prema školskim drugarima/profesorima koji pripadaju drugačijoj religijskoj/nacionalnoj grupi.
R2	Učenik/učenica je iznenada postao verbalno agresivan (koristi govor mržnje, uvrede i sl.) prema školskim drugarima/profesorima koji pripadaju drugačijoj religijskoj/nacionalnoj grupi.
R3	Učenik/učenica koristi govor mržnje u sajber prostoru (npr. na društvenim mrežama Facebook, Instagram, Twitter... ili viber/whats up grupama).
R4	Učenik/učenica je član grupa na društvenim mrežama koje propagiraju nasilje (ideološko, religijsko, nacionalističko).
R5	Učenik/učenica citira djelove iz religijskih spisa koji opravdavaju nasilje ili pozivaju na nasilje.
R6	Učenik/učenica pokazuje animozitet prema pripadnicima suprotnog pola. Pojašnjenje: Ovo je posebno izraženo kod desničarskih ekstremista i religijski motivisanih ekstremista (u degradirajućem odnosu muškaraca prema ženskom polu).
R7	Učenik/učenica namjerno uništava školski inventar.
R8	Učenik/učenica unosi u školu opasne predmete uz pomoć kojih može povrijediti druge. Pojašnjenje: Posebno obratiti pažnju ukoliko nosi nož, pištolj, bejzbol palicu i sl.
R9	Učenik/učenica drastično mijenja fizički izgled i odijevanje. Pojašnjenje: Adolescenti su skloni drastičnoj promjeni izgleda, što nije uvijek simptom ekstremističkog ponašanja, ali treba obratiti pažnju da li fizički izgled podržava neko religijsko/ideološko učenje. Npr. ako učenik skрати pantalone i pusti bradu, može ukazivati na vehabizam.
R10	Učenik/učenica izbjegava druženja i zabavu sa vršnjacima. Pojašnjenje: Neki ekstremistički pokreti podržavaju asketizam i odricanje od savremenog načina života mladih koje uključuje izlaske, rođendane, druženja i sl.
R11	Učenik/učenica u svojim vrijednosnim stavovima podržava/opravdava nasilje nad drugima koji imaju drugačije mišljenje od njegovog.

R12	Učenik/učenica koristi simbole koji su direktno vezani za neku vrstu ekstremizma. Pojašnjenje: Više o prepoznavanju ekstremističkih simbola vidjeti u odjeljku priručnika koji se bavi ovom temom.
R13	Učenik/učenica za svoje lične neuspjehe pronalazi krivce u pripadnicima drugih religija, nacija, rasa, ideologija.
R14	Učenik/učenica pokazuje izrazitu agresivnost na minimalne nadražaje.
R15	Učenik/učenica pokazuje interesovanje za muziku sa rasističkim, ksenofobičnim ili fašističkim i nasilnim sadržajem. Pojašnjenje: Savremeni nasilni ekstremizam često radikalizuje mlade ljude upravo zahvaljujući muzici, kroz koju plasira poruke govora mržnje.
R16	Učenik/učenica izbjegava određene školske obaveze pod izgovorom religijskih, nacionalnih ili ideoloških ubjeđenja.
R17	Učenik/učenica pokazuje znake autoagresije.
R18	Učenik/učenica pokazuje nagli pad u postignuću (školskom uspjehu).
R19	Učenik/učenica se odjednom povlači i zatvara u sebe ili prekida kontakte sa dosadašnjim prijateljima i bliskim okruženjem. Pojašnjenje: Ekstremističke grupe često nastoje da izoluju svoje nove članove, kako bi mogli lakše manipulirati njima.
R20	Učenik/učenica promovise „teorije zavjere” i vjeruje u njih. Pojašnjenje: npr. „Svi Jevreji/ hrišćani/muslimani su se urotili protiv nekog ili nečeg”.
R21	Ostalo (neki drugi oblik ponašanja koji se ne nalazi u tabeli). Opisati.

*** Napomena:** Ovi faktori rizika mogu ukazivati na sklonost ka nekoj vrsti ekstremizma ali treba izbjegavati generalizaciju. Zbog toga se mora pristupiti veoma pažljivo i to svakom slučaju ponaosob. Učenici često kroz navedene vrste ponašanja žele da privuku pažnju i šokiraju okolinu, što može korespondirati sa krizom identiteta, koja je svojstvena mladim ljudima. Međutim, navedeni faktori rizika koji su u tabeli mogu predstavljati i ozbiljne indikatore početka radikalizacije i nasilnog ekstremizma.

LITERATURA:

- – Đorić Marija, Ekstremna desnica: međunarodni aspekti desničarskog ekstremizma, Udruženje Nauka i društvo Srbije, Beograd, 2014.
- – Đorić Marija, Ekstremna ljevica: ideološki aspekti ljevičarskog ekstremizma, Institut za političke studije, Beograd, 2016.
- – Đorić Marija, Huliganizam: nasilje i sport, Udruženje Nauka i društvo Srbije, Beograd, 2012.
- – Đorić Marija, Nasilni ekstremizam: multidisciplinarni pristup, Institut za političke studije, Beograd, 2020.
- – Grupa autora, „Evidencija o neprihvatljivim oblicima ponašanja i zaštiti učenika” iz Priručnika „Program (sekundarne) prevencije neprihvatljivih oblika ponašanja i zaštite učenika u osnovnim školama kantona Sarajevo: Materijal za obuku nastavnika i stručnih saradnika, Ministarstvo za obrazovanje, nauku i mlade kantona Sarajevo, Sarajevo, 2019.
- – OSCE, Shvatanje uloge referalnih mehanizama u prevenciji i suprotstavljanju nasilnom ekstremizmu i radikalizaciji koji vode ka terorizmu: Prevazilaženje izazova i zaštita ljudskih prava – Vodič za jugoistočnu Evropu, OSCE, Beč, 2019.
- – Rauf Ceylan, Michael Kiefer, Salafismus: Fundamentalistische Strömungen und Radikalisierungsprävention. Springer VS, Wiesbaden, 2013.
- – USAID, The Development Response to Violent Extremism and Insurgency: Putting Principles into Practice, USAID, Washington DC, 2011.

CIP - Каталогизација у публикацији
Национална библиотека Црне Горе, Цетиње

ISBN 978-9940-786-00-7
COBISS.CG-ID 40370704

*Štampanje ove publikacije je obezbijeđeno kroz projekat EU4ME
koji finansijski podržava Evropska unija.*

CRNA GORA
Biro za operativnu koordinaciju
Nacionalni operativni tim

me4eu
eu4me
ja za evropu evropa za mene

ISBN 978-9940-786-00-7

9 789940 786007 >